

Demokratlıktan Muhafazakar Demokratlığa: Demokrat Parti İle Adalet ve Kalkınma Partisinin Karşılaştırmalı Bir Analizi

Yılmaz Bingöl*

Şener Akgün**

Özet: Bu çalışma, Demokrat Parti ile Adalet ve Kalkınma Partisi'nin karşılaştırmalı bir analizini amaçlamaktadır. Bu bağlamda, iki partinin kökenleri ve parti kategorileri içerisindeki yerleri, ideolojileri, seçim performansları, ekonomi ve dış politikaları, muhalefet ve ordu ile ilişkileri mercek altına alınacaktır. Bu çalışmanın temel argümanı, bir taraftan iki partinin bir çok yönden birbirlerine benzedikleri, ancak muhalefet ve ordu ile ilişkileri bağlamında, kimi çevrelerin iddia ve beklentilerinin aksine, farklılıklar taşıdığı tezine dayanmaktadır. AK Parti'nin iktidardaki yaklaşık iki yıllık dönemi incelendiğinde, DP'ye oranla daha temkinli ve ılımlı olduğu söylenebilir. Diğer bir deyişle AK Parti, DP'nin aksine, en azından bugüne kadar muhalefeti irite edecek bir siyaset anlayışından özenle kaçınmıştır.

Anahtar Kelimeler: Siyaset, Demokrat Parti, Ak Parti, Demokrasi, Muhafazakar Demokrasi

GİRİŞ

3 Kasım 2002 Genel Seçimleri'nin ardından, belki de Adalet ve Kalkınma Partisi'nin kurulmasıyla birlikte, bu parti ile Demokrat Parti arasında bir karşılaştırma furyası başladı. İlginç olan, AK Parti¹ ile DP arasındaki benzerlik sadece AK Parti ve yandaşları tarafından değil, aynı zamanda bu partiye sıcak bakmayan muhalif ke-

* Yrd. Doç. Dr. Yılmaz Bingöl, Kocaeli Üniversitesi, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü'nde öğretim üyesidir.

** Şener Akgün, Siyaset ve Sosyal Bilimler dalında Bilim Uzmanıdır.

¹ Adalet ve Kalkınma Partisi'nin kısaltmasının ne olduğu ile ilgili farklı görüşler ortaya atılmaktadır. Parti'nin kendisi kısaltmanın AK Parti şeklinde olduğunu belirtmesine karşın, genelde muhalefet partileri yazılışı AKP olmak kaydıyla "AKEPE" veya "AKAPE" şeklinde bir telafuzu uygun görmektedir. Bu çalışmamızda, emik yaklaşımın bir gereği olarak, Adalet ve Kalkınma Partisi'nin kendisini tarif ettiği şekliyle, yani Ak Parti şeklinde, kısaltmanın kullanılmasının daha uygun olacağı düşünüülerek, bundan sonraki bölümde AK Parti kısaltması kullanılacaktır.

2 Yılmaz Bingöl, Şener Akgün

simler tarafından da dillendirilmeye başlandı. Elbetteki karşıt taraflarca dile getirilen bu benzeştirmenin siyasal yönden farklı anlamları söz konusudur. AK Partililer, kendilerini DP ile özdeşleştirirken, bir taraftan DP'nin 1950'li yıllarda göstermiş olduğu seçim başarılarına benzer bir başarıyı yakalama özlemini yansıtmaya çalışırken, diğer taraftan çoğunluğu "milli görüş" geleneğinden gelen "siyasal islamcı" kimlik algılamalarından kendilerini soyutlayarak, merkez sağ ekseninde konumlarını meşrulaştırma çabası olarak okunmalıdır. Aynı şekilde, AK Parti açısından DP ile kendilerini benzeştirme çabasının diğer bir sebebi de, 3 Kasım seçimleriyle gittikçe eriyen Doğruyol Partisi ve Anavatan Partisi'nin yerine AK Parti'yi merkez sağın tek varisi olarak yansıtmaya gayreti olarak düşünülebilir. Muhafif kesimlerin AK Parti'yi DP ile özdeşleştirmesinin siyasal mantığı elbetteki biraz daha farklı. Bu kesimler, bu benzeştirmede daha ziyade DP'nin özellikle son dönemlerinde ortaya koyduğu baskıcı ve muhalefeti dikkate almayan dışlayıcı politikalarını anımsatmak kaydıyla, AK Parti üzerinde siyasal bir baskı kurma eğiliminde oldukları söylenebilir.

Her iki kesim açısından ortaya konan siyasi mülahazalar her ne olursa olsun, DP ile AK Parti arasında ilk bakışta rahatlıkla bir benzerlik kurulabilir. Şöyle ki her iki parti de Türk siyasal tarihinin önemli dönüm noktalarında kurulmuştur DP, yirmi yedi yıllık tek parti dönemini sona erdirmiş ve çok partili dönemin başlangıcı olmuştur. AK Parti ise on dört yıllık koalisyonlar ve ekonomik krizler döneminden sonra tek partili bir hükümeti oluşturmuştur. Her iki partinin de karşısında muhalefet olarak kendisini merkez sol olarak tanımlayan Cumhuriyet Halk partisi vardır. DP siyasal kimliğini demokrat, AK Parti ise Muhafazakar Demokrat olarak tanımlamasına rağmen her iki parti de siyasal yelpazede duruşlarını merkez sağda konumlandırmaktadır. Her iki parti de farklı jargonlar kullansalar da devlet bürokrasisinin temsil ettiği merkeze karşı çevreyi temsil ettikleri iddiasındadır.

Bu çalışma, tüm siyasi mülahazaların ötesinde, Demokrat Parti ile Adalet ve Kalkınma Partisi'ni karşılaştırmayı amaçlamaktadır. Bu bağlamda, iki partinin kökenleri ve parti kategorileri içerisindeki yerleri, ideolojileri, seçim performansları, ekonomi ve dış politikaları, muhalefet ve ordu ile ilişkileri mercek altına alınacaktır. Bu çalışmanın temel argümanı, aşağıdaki ayrıntılı analizlerden de anlaşılacağı üzere, bir taraftan iki partinin bir çok yönden benzerlikler taşıdığı, ancak muhalefet ve ordu ile ilişkileri bağlamında, kimi çevrelerin iddia ve beklentilerinin aksine, farklılıklar taşıdığı tezine dayanmaktadır. AK Parti'nin iktidardaki yaklaşık iki yıllık dönemi incelendiğinde, DP'ye oranla daha temkinli ve ılımlı olduğu söylenebilir. Diğer bir deyişle AK Parti, DP'nin aksine, en azından bugüne kadar muhalefeti irite edecek bir siyaset anlayışından özenle kaçınmıştır.

1. DEMOKRAT PARTİ ve ADALET ve KALKINMA PARTİSİ: KÖKENLERİ VE PARTİ KATEGORİLERİ İÇERİSİNDEKİ YERLERİ

1.1. Demokratlar: Demokrat Parti

Demokrat Parti, CHP'nin içinden çıkmış bir partidir. CHP'nin içinden gelmesi nedeni ile merkezde kurulmuş bir parti olarak adlandırılabilir. Ancak destek aldığı kesimlere ve iktidardaki uygulamalarına baktığımızda merkez partisinden ziyade bir çevre partisi görünümündedir (Mardin, 2000). Demokrat Parti'yi kuranlar, CHP'den ayrılan, Menderes, Bayar ve Koraltan gibi, Toprak Reformu Tasarısı ile partiden kopana kadar, tek parti olan ve politikaları nedeni ile toplumdan yoğun biçimde tepki alan CHP'nin politikalarında doğrudan veya dolaylı etki ve yetki sahibi olan milletvekilleridir. Menderes ve arkadaşlarının partiden kopmalarına sebep olan unsur Başbakan Saraçoğlu'na göre çıkar kavgasıdır (Eroğul, 2003). Her ne şekilde olursa olsun otoriter ve merkezîyetçi CHP'nin içinden çıkan DP zamanla merkezden uzaklaşmış, söylemlerini ve politikalarını çevrenin bakış açısıyla geliştirmiştir.

Demokrat Parti'nin doğuşu, kimilerine göre "katılım bunalımından" kaynaklanır (Dursun, 2002: 258) Ahmet Taner Kışlalı'nın (1999: 247) da belirttiği gibi, "tek parti döneminin seçkin yöneticilerinin siyasal karar mekanizmalarından uzak tuttukları çevre kesiminin katılım istek ve davranışlarından Demokrat Parti doğmuştur. Taşra örgütlerinin, tek parti döneminde, yurttaşlarla parti merkezi arasında cılız kalması ve yeterli işlevi görememiş olması da DP'nin doğuşunda etkili olmuştur." CHP'nin yönetici kadrosunun seçkin bir kesimden oluşması ve parti içi demokrasinin sağlıklı işleyememesi, karar süreçlerinde çevrenin etkinliğini kesintiye uğratar. Bir sebeple partiden kopan Menderes ve arkadaşlarının kurdukları parti, CHP içerisinde sözü geçmeyen taban için bir araç olur.

Demokrat Parti, Maurice Duverger'nin (1986) 1951'de yaptığı kadro partileri ve kitle partileri ayrımında kadro partisi tabirine daha yakındır. DP'nin eşrafa dayanıyor olması ve katı bir ideolojik yaklaşımının olmaması da ona kadro partisi görünümü kazandırır. Bu bağlamda, Demokrat Parti Tüzüğü, parti içi demokrasiyi etkin kılabilecek kanalları açık tutmuştur. Merkez örgütünü oluşturan parti başkanı, Genel İdare Kurulu ve Merkez Haysiyet Divanı Büyük Kongre tarafından seçilir. Partinin en yetkili organı olan Genel İdare Kurulu'nun Büyük Kongre tarafından seçilmesi, CHP'den sonra en etkin siyasal parti olan DP'nin demokrasi adına ve parti içi demokrasi adına atmış olduğu en önemli adımdır.

Demokrat Parti Programı'nın Birinci Maddesine göre demokrasi DP'nin kuruluş gayesidir. DP demokrasiyi milli iradenin ve halkın menfaatinin hakim kılınması,

4 Yılmaz Bingöl, Şener Akgün

yurttaşların kişisel ve sosyal tüm haklara sahip olmaları ve yurttaşlar arasında hukuki eşitlik olarak görmektir. Demokrat Parti Programı'nda özel mülkiyete, özel kuruluşların desteklenmesine yer verilerek liberal görüşler ortaya konur. DP Programı bireysel hürriyetler açısından ve iktisadi açıdan liberal bir programdır. Devletçilik anlayışları da ülkenin zaruri ihtiyaçlarının karşılanması ve toplumun bir an evvel refaha kavuşturulması ile sınırlıdır. DP aynı şekilde özel sektöre de önem vermektedir. Özel sektöre yönelik düzenlemelerin, özel sektörün ve milli çıkarların korunması gereği olarak görülmektedir. Özel sektöre karşı aşırı sınırlayıcı olmayan ve uzun süredir devam eden boşluğu doldurmak ve iş hacmini genişleterek topluma refah sağlamak amacıyla özel teşebbüsün hızla geliştirilmesini savunan DP liberal bir partidir.

DP, dini konulardaki hassasiyetini parti programında net olarak ortaya koyar. Laikliği, devletin siyasette dinle bir ilgisinin olmaması, hiçbir dini düşüncenin devlette belirleyici olmaması, devletin de din üzerinde bir tasarrufunun olmaması olarak algılamakta, laikliğin din düşmanlığı şeklinde algılanmamasını ve din hürriyetinin diğer hürriyetler gibi mukaddes sayılmasını öngörmektedir.

Kuruluşundan itibaren, kurucularının ve en önemli desteğinin eşraftan olması dikkate alınırsa DP için Duverger'in terminolojisiyle kadro partisi ve Mardin'nin terminolojisiyle merkez partisidir denilebilir. Parti Tüzüğü'ne göre karar organlarının Büyük Kongre tarafından seçilecek olması, parti programının birinci maddesine paralel olarak demokratik açıdan ve parti içi demokrasi açısından ciddi bir adımdır. Devletçilik, özel teşebbüs ve hürriyetler açısından parti programında ortaya koyduğu liberal düşünceler DP'nin liberal-demokrat bir çizgide siyaset yapacağını işaretlerini vermekte ve siyasi kimliğini ortaya koymaktadır.

1.2. Muhafazakâr Demokratlar: Adalet ve Kalkınma Partisi

AK Parti Genel Başkanı Tayyip Erdoğan gençlik yıllarından itibaren Milli Görüş içerisinde hareket eder. Erdoğan hem doğup büyüdüğü çevre hem de içinden geldiği siyasi çevre açısından hep merkezden uzak ve merkez siyasetinin karşısındadır. İçinden geldiği siyasi kadrolar daima rejim karşıtlığı ve irticacılıkla suçlanır ve hep siyasetten dışlanmak istenir. Resmi ideoloji ile sürekli çatışma halindedir. Partisinin bu görünümünden rahatsız olan ve sık sık eleştiren Tayyip Erdoğan, bu siyasi çizgi ile yollarını İstanbul Büyükşehir Belediye Başkanı iken okumuş olduğu şiirden dolayı aldığı mahkûmiyet sonrası yaşanan süreçte ayırır. 14 Ağustos 2001 tarihinde yeni bir parti ve yeni bir siyasi çizgi ile Recep Tayyip Erdoğan siyaset sahnesine dö-

ner. Adalet ve Kalkınma Partisi, kimliğini “muhafazakâr demokrat”² olarak açıklamıştır. Muhafazakar olarak bilinen Erdoğan artık sadece muhafazakâr değil, aynı zamanda demokrattır. Çekirdek kadrosu büyük oranda Milli Görüş geleneğinden gelen AK Parti’nin muhafazakâr bir parti olduğu şüphe götürmez. Hem içerisinden geldiği siyasi çevre, hem de kurucu ve yönetici kadro bunu açıkça ortaya koymaktadır. Demokrat Parti ve Anavatan Partisi de benzer muhafazakâr partilerdir. AK Parti de bu zincirin bir halkasıdır.

R. T. Erdoğan (2003), AK Parti I. Olağan Kongresi’ni açış konuşmasında AK Parti’nin merkez partisi olduğunu açıkça reddederek, partisini merkezin yeni adresi olarak tarif etmekte ve misyonunu, “toplumsal merkezin değer ve taleplerini siyasetin merkezine taşımak” olarak ifade etmektedir. AK Parti’nin söylemlerine baktığımızda merkezle çevreyi buluşturma iddiasında olduğunu görmekteyiz. Ne var ki, AK Parti uygulamalarında çevreyi merkeze taşımakta, Avrupa Birliği ve Amerika ile ilişkiler konusundaki istekli davranışı ile merkezin düşüncelerini çevreye kabul ettirme çabası içerisindedir. Avrupa Birliği ve özelleştirme konusundaki ısrarlı tutumu, ABD ile ilişkilerin geliştirilerek devam ettirilmesi (özellikle Irak konusunda), AK Parti’nin bir çevre partisi olarak merkezin ideallerine de sahip çıktığını göstermektedir.

Diğer taraftan Duverger’in ayrımına bakarak AK Parti’nin kadro partisi olduğunu söyleyebiliriz. Ancak AK Parti, içinden geldiği Milli Görüş hareketinin ideolojik yönünü terk eder. Bunu söylemleri ve icraatları ile ortaya koyar. Bu bakımdan “milli görüşçülerin” kitle partisi görünümüne mukabil AK Parti için kadro partisi denilebilir. Ancak kimi yönleriyle kitle partisi normlarını benimseyerek geniş bir yelpazeden destek ve oy almaktadır.

Demokrat Parti ile başlayan liberalleşme hareketini AK Parti de sahiplenmiştir. AK Parti, programında piyasa ekonomisinden yana olduğunu açıkça vurgulamış ve devletin her türlü ekonomik faaliyetin dışında olması gerektiğini belirtmiştir. Devletin elini ekonomik faaliyetlerden çektirecek olan özelleştirmeyi hızlı ve şeffaf biçimde yapma iddiasındadır. Özelleştirmeyle devletin tam rekabet ortamını bozacak

² Recep Tayyip Erdoğan Ak Partinin muhafazakârlık anlayışını American Enterprise Institut’ta yaptığı konuşmada açık bir şekilde ortaya koymuştur. Burada açıklanan muhafazakârlık anlayışı daha çok Avrupalı Hıristiyan demokratların muhafazakârlık anlayışına benzemektedir. Erdoğan, statükocu bir muhafazakârlıktan yana değil değişime açık bir muhafazakârlıktan yana olduklarını ve kurumları değil ilke ve kazanımları korumak amacıyla olduklarını söylemektedir. Modern kazanımları reddetmeden modernlikle gelecek arasında bir sentez oluşturma çabası içerisinde olduklarını belirtiyor. Daha geniş açıklama için bkz., Erdoğan R.T. (2004).

faaliyetlerden çıkarılması da amaçlanmaktadır. Özelleştirme ile ilgili düşüncelerinde de AK Parti çevre partisi olduğunu ortaya koymaktadır. Özelleştirilecek kurumların, öncelikle çalışanlara, yöre halkına ve meslek kuruluşlarına sunulacağı iddia edilmektedir.

Adalet ve Kalkınma Partisi kendi kimliğini açıkça “muhafazakâr demokrat” olarak ilan etmiştir. DP’de olduğu gibi, en önemli karar organı olan MKYK’nın büyük kongre tarafından seçilecek olması demokrasi isteğinin aynı zamanda parti içi demokrasiyi de içerdiğini göstermektedir. 28 Mart 2004 yerel seçimleri öncesi, adayların seçiminde temayül yoklamalarına önem verilmesi de demokrasi amacının göstergesi olarak kabul edilebilir. AK Parti’nin ağır basan yönü muhafazakârlıktır. Zira içinden çıktığı Milli Görüş hareketinin siyasi kanadını oluşturan Refah Partisi’nin kurduğu koalisyon hükümetine karşı ‘irticacı’ suçlamaları eşliğinde post-modern bir darbe yapılmıştır. Aynı zamanda bu siyasi çevrenin önde gelenleri her ortamda inançlarının gereğini yapmaktan sakınmamakta ve siyasi söylemlerinde dine ve dini kurumlara, manevi değerlere ve şahsiyetlere sahip çıkmaktadır. AK Parti’nin kurucuları, Genel Başkanı ve yönetici kadrosunun çoğunluğu bu siyasi hareketin içinden gelmektedir. Turgut Özal sonrası, Anavatan Partisi ile yollarını ayıran muhafazakâr siyasetçilerden de AK Parti saflarına katılanlar olur. Bu isimlere bakanlık da verilir. DP ile başlayan liberalleşme hareketini en ileri noktada savunan AK Parti’dir. AK Parti, devletin elini ekonomiden tamamen çekmesinden yanadır. Devletin sadece düzenleyici rolünü üstlenmesini istemektedir ve programına bu şekilde almıştır. Dolayısıyla, AK Parti her ne kadar siyasi kimliğini “muhafazakâr demokrat” olarak açıklasa da gerçekte muhafazakâr-demokrat ve liberal bir partidir.

1.3. Benzerlik ve Farklılıklar

Hem DP hem de AK Parti kuruluşları itibariyle kadro partileridirler. İki parti de meclis içerisinde kurulmuş partilerdir. DP, CHP yönetimi ile anlaşamayan ve Toprak Reformu Tasarısı sırasında yaşanan tartışmalar neticesi partiden ayrılan milletvekilleri tarafından kurulur. AK Parti ise Milli Görüş içerisinde, geçmişi 1970’li yıllara dayanan anlaşmazlıklar neticesi yaşanan kopmanın ardından kurulur. Dolayısıyla her iki parti de kuruluşları açısından kadro partileridirler. Parti programlarına baktığımızda liberal bir yapıya sahip olduklarını görürüz. DP, CHP’nin ideolojik özelliklerini yansıtmadığı gibi, AK Parti de Milli Görüş’ün ideolojik özelliklerini yansıtmaz. Bu açıdan da kadro partisi özelliği taşırlar. Duverger de DP’yi kadro partisi sınıfında gösterir. DP eşrafa dayanan bir partidir. Dursun’un (2002:278) da belirttiği gibi, “DP genel olarak kasaba ve şehirdeki esnaf, küçük burjuvazi, muhafazakar yönetici elit ve köylülerin partisi olarak sınırlanmıştır.” Dolayısıyla DP bu açıdan da kadro partisidir. Milli Görüş’ten ayrılan AK Parti de Milli Görüş tabanının yenilikçi ve

genel olarak eşraf diye adlandırabileceğimiz kesimine dayanıyor olması açısından kadro partisi özelliği taşır.

Hem DP için hem de AK Parti için demokrat sıfatını kullanabiliriz. İleriki bölümlerde de görüleceği üzere her iki parti de parti programlarında demokrasiye vurgu yaparlar. Bu konuda DP AK Parti'ye oranla daha radikal bir tutum sergiler ve kendisinin varlık nedenini, programının birinci maddesinde "demokrasi" olarak açıklar. Bunda etkili olan dönemin şartlarıdır. Her iki partide de partinin karar organları seçimle belirlenir. AK Parti programının "siyasi yapılanma" bölümünde parti içi demokrasiye vurgu yapılır ve aday yoklamalarında ön seçime önem verilir. AK Parti Genel Başkanı R. Tayyip Erdoğan "derin devlet" söylemlerine karşılık "derin demokrasi" kavramını ortaya koyar. Ancak burada DP'nin iktidarının son yıllarındaki CHP'ye ve basına yönelik tutumunun demokrathlığına gölge düşürdüğünü, kendisine yönelik eleştirileri hazmedemediğinde demokrasiden rahatlıkla taviz verebileceğini belirtmek gerekir. AK Parti'de de benzer bir temayül gözlenmektedir. Bazı milletvekillerinin partiden istifasının ardından, istifaları engellemek amacıyla hazırlanacağı söylenen yasa tasarısı (istifa eden milletvekilinin milletvekilliğinin düşürülmesi) antidemokratik bir tutumun göstergesidir. Yine son dönemlerde bazı karikatür sanatçılara karşı Erdoğan'nın açmış olduğu davalar farklı görüşlere karşı tahammülsüzlüğün bir göstergesi olarak kabul edilebilir. Tüm bu davranışlar da, AK Parti'nin demokrathlığını zedeleyecek gelişmelerdir.

Türkiye'nin siyasi yelpazesinde muhafazakar rengin temsilcisi sağ partilerdir. Türk muhafazakarlığı demokratik sistemin işleyişi noktasında bir eleştiri ve direnç ortaya koymaz. Kemalist devrimle olan mücadelesi, Kemalist devrimin İslami değerlerin yerine seküler değerleri koyma idealinden kaynaklanır. Bu noktada toplumun tek parti baskısından sıyrılarak geleneksel ve kültürel değerlerini yaşatmaya başladığı DP dönemi için muhafazakarlıktan söz edilebilir. Cumhuriyet döneminde susturulan muhafazakar ve İslamcı kesim DP döneminde gelişme gösterir. Dursun'un (2002: 278) da belirttiği gibi, "[G]elenekçi, liberal, muhafazakar ve sağ çizgi Osmanlı dönemindeki Hürriyet ve İtilaf Fırkası, tek parti döneminde kapatılan Terakkiperver Cumhuriyet ve Serbest Cumhuriyet Fırkalarınca, çok partili rejime geçildikten sonra da Demokrat Parti ve daha sonra da Adalet Partisi tarafından temsil edilmiştir." Dolayısıyla DP aynı zamanda muhafazakar bir partidir. Demokrat ve muhafazakar bir parti olan DP için İslamcı tabiri kullanılamaz. İslamcılık DP'nin politikalarında ve söylemlerinde görülmez. Her ne kadar ezanın Türkçe okunmasının kaldırılması ve benzeri uygulamalar İslamcılarını DP'ye yaklaştırsa da DP İslamcı bir parti değildir.

AK Parti'nin muhafazakarlığı DP'ye oranla daha belirgindir. Yetmişli yıllardan itibaren Türkiye'nin sağ ve sol siyasi çizgilerine, toplumsal hayatta dinin etkin olmasını savunan ve dindarları siyasete taşıyan İslamcı-muhafazakar-gelenekçi bir üçüncü siyasi çizgi daha dahil olur. Bu çizgi Milli Görüş'ün siyasi partilerince temsil edilir. AK Parti Milli Görüş'ten ayrılırken İslamcı yönünü değil muhafazakar yönünü kabullenir. Zaten AK Parti kendi siyasi kimliğini “muhafazakar demokrat” olarak açıklar. Erdoğan'a göre AK Parti'nin muhafazakarlığı değerlerin ve kazanımların korunmasından yana, fakat yeniliğe açık modern bir muhafazakarlıktır. Bu haliyle AK Parti, siyasi hayatta ilk defa bu kadar net bir şekilde muhafazakar kimlikle yer alan bir partidir (Yılmaz, N., 2004). Ancak burada AK Parti'nin muhafazakarlığının, Milli Görüş vari bir muhafazakarlıktan ziyade Amerika'daki Cumhuriyetçi Parti, İngiltere'deki Muhafazakar Parti ve Kıta Avrupasındaki Hristiyan Demokrat Partilere benzer bir muhafazakarlık anlayışına sahip olduğu söylenebilir. Diğer bir deyimle AK Parti, dinin de kutsadığı değerleri açıklamada dini yönden değil ahlaki ve dünyevi gerekçelerle meşrulaştırma çabasındadır. AK Parti Türkiye'de kaygan bir zemin üzerindedir. İçinden çıktığı Milli Görüş camiası resmi ideoloji karşılığı ile suçlanmaktadır. Bu durumda etkisi ile AK Parti İslami söylemlerden kaçınmaktadır. Aslında İslami geleneklerin muhafazasından yana olmakla birlikte gerekçeleri İslami değil dünyevi ve aklidir. Kürtaja dini gerekçeler yerine ahlaki gerekçelerle karşı çıkışı bu durumuna iyi bir örnek teşkil edebilir (Akdoğan, 2003: 11).

2. DP VE AK PARTİ'NİN İDEOLOJİLERİ

2.1. Demokrat Parti

Osmanlı döneminde Hürriyet ve İtilaf Fırkası ile başlayan muhafazakâr siyasal hareket özellikle DP ile ciddi ilerleme sağlar. Siyasal anlamda muhafazakârlık, hem Batıda hem de Türkiye'de benzerlikler gösterir. Ortaya çıkış tarihleri farklı olsa da Ömer Çaha'nın (2003) belirttiği gibi hemen hemen aynı düşünceleri ifade eder. Çaha'ya göre, muhafazakâr anlayış, Türkiye'de ilk kez DP ile iktidar olma şansı elde eder.

Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulmasıyla birlikte uygulamaya konulan modernleşme projesinin başlattığı tartışma halen Türkiye gündemini işgal eder. Bu tartışma, laik-kemalist kesimle muhafazakâr kesimin ortak paydada buluşmadığı ve ideolojilerinin devleti kontrol altında tutmasını istedikleri süreçle devam eder. Daha da önemlisi, devlet politikası olarak uygulanan, Türk toplumunun batılı anlamda modernleştirilmesini içeren “modernleşme projesi” revize edilmediği sürece bu tartışma devam edeceğe benziyor. Yılmaz Bingöl'ün (2004: 33) belirttiği gibi, bu proje İslami elementleri ve Anadolu Türklüğü dışındaki unsurları büyük oranda göz ardı et-

mektedir: “Mustafa Kemal ve arkadaşları için, yeni kurulacak Cumhuriyet bütün enerjisini gerçekçi sınırlar içerisinde göreceli olarak küçük, seküler ve etnik yönden heterojen Anadolu Türklüğüne dayalı ulusal bir devlet kurmaya harcamalıydı. Bu yüzden Kemalist modernistler bilinçli olarak ve rasyonel sebeplerle hem İslami elementleri hem de Anadolu Türklüğü dışındaki unsurları göz ardı ettiler.”

Demokrat Parti dönemi muhafazakâr kesim üzerindeki baskıların kalktığı dönemdir. Zürcher’in (2003a: 340) belirttiği gibi, “DP döneminde laiklik politikalarının gevşetilmiş olması muazzam kentleşme olgusu yüzünden kırsal kesim kültürünün daha da hissedilir hale gelmiş olduğu kentlerin günlük yaşamı içinde, İslamı çok daha belirgin hale getirmiştir.” DP bir anlamda baskı altında tutulan muhafazakârların yeniden filizlenip siyasal arenada söz hakkı taleplerini dillendirdikleri bir siyasal ortamı oluşturur. Bu bakımdan kendisinden sonra gelecek Adalet Partisi, Anavatan Partisi, Refah Partisi ve AK Parti gibi sağ-muhafazakar partilere iktidarın yolunu açacak süreç DP ile başlar.

DP’nin programı konjonktürel bir ikilem içerisinde hazırlanır. Bir taraftan dışarıdan ve içeriden gelen demokrasi talepleri diğer taraftan yirmi yedi yıllık tek parti döneminin ve uygulamalarının etkisinin izleri yansır. DP Programının Birinci Maddesinde, DP’nin Türkiye’de demokrasiye hizmet amacıyla kurulduğu vurgulanmaktadır. Programın altı ve yedinci maddelerinde sivil toplum örgütleri ve sendikalar ele alınır. Programın bu ilk bölümünde demokrasinin ve sivil toplum örgütlerinin ele alınmış olması DP’nin toplumda sosyal ve siyasal bir dönüşümü amaçladığını gösterir. DP programının on dördüncü maddesinde laiklik anlayışı tanımlanır. Din hürriyeti diğer hürriyetler gibi insanlığın mukaddes haklarından sayılır.

Demokrat Parti, programının sekizinci maddesinde temel insan haklarını ele alır. Bu madde, demokrasi ve sivil toplum örgütleri için olmazsa olmaz bir şart olarak yansıtılır. Bu üç konunun ard arda sıralanmış olması DP’nin tek parti döneminin tartışmalı siyasal ve hukuksal zihniyetini dönüştürmeyi ve uluslararası standartlar yönünde adımlar atarak Türkiye’yi demokratik hukuk devleti haline getirmeyi amaçladığını gösterir. Hileli ve sopalı seçimleri ve tartışmalı İstiklal Mahkemeleri’yle de tanınan tek parti döneminin ardından DP’nin insan hakları ve demokrasi konusundaki düşünceleri, demokrasi ile yeni tanışan bir ülke için hızlı bir çıkış olarak tasarlanmaktadır.

DP programında devletin faaliyet göstereceği ekonomik sahalar, özel teşebbüsün girmeyeceği ve zaruri olan alanlar olarak tespit edilir. Dolayısıyla tam anlamıyla liberal bir anlayış sergilenir. Programda sanayi işleri başlığı altında toplanan bölümde, kırk sekizinci madde de devletin bir takım işletmelerinin özel teşebbüslere devredilmesi gerektiği belirtilir. Bu, özelleştirmenin ilk adımıdır. Demokrat Parti Türkiye’yi dev-

letçi politikalarından hızlı bir şekilde serbest piyasa ilkelerinin hakim olduğu liberal bir ekonomiye taşımak ister.

2.2. AK Parti

Özellikle son yıllarda AB'ye uyum sağlamak amacıyla yapılan yasal düzenlemeler muhafazakâr kesime bir yandan güvence sağlarken diğer taraftan muhafazakâr kesimi yassal ve siyasal zemine çeker. Aynı zamanda da, kendisi açısından güvence oluşturduğuna inandığı için muhafazakâr kesim Batı ile bütünleşmeyi de göze alarak AB yasalarına destek vermekte ve belki de bu süreçte değişime uğramaktadır. Son dönemde Adalet ve Kalkınma Partisi'nin muhafazakâr kesimi temsilen, ABD ve AB ile olan ilişkileri muhafazakâr kesimin Batıya olan bakışında değişiklik yapabilecek gelişmelerdir.

AK Parti Türkiye'nin ciddi ekonomik bunalımlar geçirdiği dönemde kurulur. Dolayısıyla AK Parti Programı, özellikle 28 Şubat süreci ile Türkiye'nin gündemini uzun bir süre meşgul eden problemlerin etkisinde kalır. Programın genelini dikkate aldığımızda bir taraftan ileriye dönük bir program hazırlanırken diğer taraftan siyasi kaygılarla o dönemin önemli problemlerine yönelik çözümler sunulur. Programın temel haklar ve siyasi ilkeler bölümünde uluslararası sözleşmelerin uygulamaya konulacağı, bu alanda Sivil Toplum Örgütleri ile birlikte hareket edileceği ve onların görüşlerinin de dikkate alınacağı vurgulanır. Laiklik konusundaki düşünceler diğer siyasi partilerden pek farklı değildir: "Partimiz dini insanlığın en önemli kurumlarından biri, laikliği ise demokrasinin vazgeçilmez şartı, din ve vicdan hürriyetinin teminatı olarak görür. Laikliğin, din düşmanlığı şeklinde yorumlanmasına ve örselenmesine karşıdır." (Erdoğan, R.T., 2004: 14). Laiklik ile ilgili düşünceler Demokrat Parti Programı ile neredeyse aynıdır.

Devletin ekonomideki işlevinin denetlemek ve düzenlemek olduğunu benimseyen AK Parti, yabancı sermayenin Türkiye'ye gelişinin Türk ekonomisine olumlu etkileri olacağına inanır. Aynı zamanda Avrupa Birliği, Dünya Bankası ve IMF ile olan ilişkilerin de devamından yanadır.

Dış politikada bürokrasi ile birlikte parlamentonun ve toplum kesimlerinin politikaların belirlemede daha aktif olmaları amaçlanmaktadır. Türkiye'nin, çevresindeki kriz bölgelerinde daha aktif olacağı belirtilmektedir. Avrupa ülkeleriyle ilişkilerin öncelikli olacağı, Avrupa Birliği'nin yerine getirilmesini istediği şartların ivedilikle tamamlanacağı vurgulanmaktadır. ABD ve İslam ülkeleri ile olan ilişkilerin geliştirileceği, Türk dış politikasının geleneksel Atlantik ve Avrupa boyutlarının yanında Avrasya eksenli bir politikanın geliştirilmesi için çaba gösterileceği belirtilmektedir.

Geçmiş seksen yıllık dönemde halktan kopuk yöneticilerle birlikte, zaman zaman yoğunluk kazanan toplum mühendisliği projeleri ve resmi ideoloji adına yapılan dayatmalar sürekli devletle toplumun arasını açar ve açık tutar. Bundan dolayıdır ki AK Parti, vatandaşla devleti barıştırmayı kendi misyonu olarak kabul eder. Vatandaşla devletin arasının açık olması bir devlet için olabilecek en ciddi problemdir.

2.3. Benzerlik ve Farklılıklar

DP, devletin ekonomideki asıl vazifesinin denetlemek ve düzenlemek olduğunu kabul eder. Fakat devletin, özel sektör tarafından üretilmeyen mal ve hizmetleri de üreteceğini belirtir. Devletin elindeki iktisadi işletmelerin özel girişimcilere bırakılması da DP programında yer alır. Bu, özelleştirme için erken atılmış bir adımdır. AK Parti ise devletin ilke olarak her türlü ekonomik faaliyetin dışında kalarak düzenleme ve denetleme görevini yerine getirmesini benimser. Dolayısıyla, her iki partinin de liberal bir ekonomi politikası benimsedikleri söylenebilir.

Hem DP, hem AK Parti programlarında devlet ile halk arasındaki mesafenin daraltılması gerektiğini belirtir. DP iktidarı öncesi yaşanan tek parti dönemi ile AK Parti iktidarı öncesi yaşanan 28 Şubat dönemi arasında bir takım benzerlikler mevcuttur. Şöyle ki, bu dönemlerde yapılan bazı uygulamalar vatandaşla devletin arasını açar. DP, temel insan haklarını ve demokrasiyi güvenceye kavuşturarak tek parti döneminin izlerini silmeye çalışırken, AK Parti bu alanlarda evrensel standartlara ulaşarak AB sürecinde mesafe kat etmek ister. Bunlar birbirini takip etmesi gereken süreçlerdir. Yine dönemlerden kaynaklanan farklılıklarla, DP sivil toplum örgütlerinin kurulmasını arzularken AK Parti sivil toplum örgütlerini yönetim sürecine dahil etmek ister.

Her iki partinin programı birbirini tamamlayıcı biçimde şekillenir. Ancak şunu belirtmek gerekir ki bu programlar halkın desteğine, oyuna ihtiyacı olan partilerin programıdır. Zira, programlarda yazılanların tümünün uygulamaya geçirildiğini söylemek imkansızdır. Bunu engelleyen iki neden olabilir: Birincisi, ülke ekonomisi ve bürokratik yapı buna engel olabilir. İkinci olarak da partilerin siyasi kaygıları engel olabilir. Dolayısıyla kendi dönemlerinde, halkın beklentilerini siyasi kaygılarla dik-kate alarak programlarını şekillendirmiş olabilirler. Bunda, programlarda dönemin koşullarının fazla belirleyici olmasının etken olduğu söylenebilir.

3. DP VE AK PARTİ'NİN SEÇİM PERFORMANSLARI

DP'yi iktidara taşıyan 1950 seçimleri öncesinde ve AK Parti'yi iktidara taşıyan 2002 seçimleri öncesinde Türk seçmenin arayış içerisinde olduğu söylenebilir. Ancak şunu da belirtmek gerekir ki 1950 seçimleri öncesinde DP dışında, 2002 seçimleri öncesinde de AK Parti dışında yeni partiler kurulur. Ancak Türk seçmeni çoğunlukla DP ve AK Parti'yi tercih eder. Bu tercihlerin arkasında yatan nedenler, gerçekte DP ve AK Parti'nin seçim performansını gösterir.

3.1. Demokrat Parti

Tek parti döneminde yapılan seçimler, 1946 seçimleri haricinde seçim sistemi açısından pek önemli değildir. Zira demokrasi yoktur ve oy verilebilecek ikinci bir parti yoktur. Seçim sistemi nasıl olursa olsun netice değişmez. Ancak 1950 seçimlerinde iki muhalefet partisi vardır ve seçim sisteminde yapılan değişikliklerle ilk defa gizli oy-açık tasnif sistemine dayalı, yargı gözetiminde seçimler yapılır. 1950 seçimleri iktidarın seçim yoluyla ve barışçı bir yöntemle el değiştirmesi nedeni ile de önemli bir gelişmeyi ifade eder. 1954 ve 1957 seçimlerinde olduğu gibi, 1950 seçimlerinin tek turlu basit çoğunluk sistemine göre yapılması parlamentoda iki partinin temsil edilmesine ve temsilde adaletsizliğe neden olur. Oyların % 53,3'ünü alan DP 420 milletvekili ile parlamentoda %85,4 oranında temsil hakkı elde eder. Buna karşılık %39,9 oy alarak 69 milletvekili çıkaran CHP sadece %14 oranında temsil hakkı elde eder.

Seçim sistemini bu şekilde dizayn eden CHP'dir. CHP muhtemelen kendi lehine sonuçlar bekler, DP'nin %53 gibi bir oy almasını beklemez. Dolayısıyla lehine olacağını düşündüğü seçim sistemini değiştirmeden seçime gider. 1954 ve 1957 seçimleri de aynı sistemle yapıldığından benzer sonuçlar doğurur. Seçim sisteminin karakteristiği olarak iki partililik adeta kurumsallaşır. DP ve CHP iki parti olarak mecliste %90'ın üzerinde temsil edilirler. 1954 seçimlerinde %56,6'lık bir oranla Türk demokrasi tarihinin en yüksek oyunu alan DP, mecliste %93,2 oranında temsil hakkı elde eder ki aldığı oy oranına göre bu %36,6 oranında fazla temsil anlamına gelir. CHP ise aldığı %34,8 oya karşılık sadece %5,7 gibi düşük bir temsil hakkı elde eder. Bu durumda %29,1 oranında eksik temsil hakkı elde eder.

3.2 AK Parti

1980 darbesi sonrasında seçim sisteminde, istikrarı sağlamak amacıyla yapılan değişiklikler seçim sonuçlarındaki çarpıklığı yok etmez. Ancak bu kez seçimlerde demokratik sonuçlar değil siyasi istikrar amaçlanır. 1983 seçimlerinde Anavatan Parti-

si %45,1 oy alırken %53 oranında temsil hakkı elde eder. Barajlı seçim sistemi, çoğunluk sistemine oranla anti-demokratik sonuçlar doğurur. 1987 seçimleri bunu açıkça ortaya koyar.

1991–2002 arası dönemde Türkiye koalisyonlarla idare edilir ve 1999 genel seçimleri sonrasında koalisyon krizleri zirveye ulaşır. 2000 ve 2001 yıllarında yaşanan krizler Türkiye’ye tarihinin en ağır bunalımını yaşatır. 1991 seçimlerinden sonra hiçbir partinin tek başına iktidar olacak oy oranına ulaşamaması neticesi yaşanan siyasi istikrarsızlık beraberinde ekonomik istikrarsızlığı getirir. Bu dönem içerisinde 28 Şubat sürecinin yaşanması tepki oylarını artırır, mevcut partilere olan güveni sarsar. Bu şartlarda gidilen 3 Kasım 2002 seçimlerinden Adalet ve Kalkınma Partisi tek başına iktidar olabilecek oy olarak birinci parti olarak çıkar.

AK Parti ve CHP dışındaki partilerin ülke barajını aşamamış olmaları yeni bir temsil krizi doğurur. Her iki parti de aldıkları oy oranının çok üzerinde temsil hakkı elde ederler. AK Parti %34.28 oy almasına karşın %66,7 oranında temsil hakkı elde eder. CHP ise %19.39 oy almasına karşın %33,3 oranında temsil hakkı elde eder. Bu sonuçların demokratik olmadığı açıktır. %34 oyla elde edilen %66’lık temsil hakkının meşruluğu tartışılabilir. Ancak, Türk seçmenin, bir süre bu sonuçların meşruluğunu tartışması beklenmeyebilir. Siyasi istikrarsızlıktan kaynaklanan ekonomik istikrarsızlık Türkiye’yi anti-demokratik seçim sonuçlarına mahkum eder. Koalisyonların siyasi istikrarsızlığa sebep olmasının arkasında Türkiye’nin gelişmemiş olan siyasi kültürü vardır. Uzlaşma kültürünün eksikliğinden, siyasi kültürün gelişmemişliğinden doğan zararların anti-demokratik seçim sonuçları ile telafi edilmesi tercih edilebilen bir durumdur. Zira ekonomik istikrarsızlık Türkiye’ye pahalıya mal olmaktadır.

3.3. Benzerlik ve Farklılıklar

Türkiye’de yargı gözetiminde yapılan ilk çok partili seçim olan 1950 seçimlerinde oyların %53’ünü alan DP çoğunlukçu seçim sistemi nedeni ile %85 oranında temsil hakkı elde eder. 1954 ve 1957 seçimlerinde de benzer sonuçlar alınır. 1950 seçimlerinden elli iki yıl sonra yapılan 3 Kasım 2002 seçimlerinde oyların %34’ünü alan AK Parti de %67 oranında temsil hakkı elde eder. 2002 seçimlerinde uygulanan %10’luk ülke barajını sadece iki parti (AK Parti, CHP) aşar ve bu partilerin aldıkları toplam oy %53.67’dir.

Hem DP hem de AK Parti seçim sisteminden yararlanarak fazla temsil hakkı kazanırlar. 1950 seçimleri öncesinde seçim yasasını düzenleyen CHP’dir. Yani seçim sisteminden kaynaklanan çarpık sonuçtan DP değil CHP sorumludur. Ne var ki DP

de iktidar olduktan sonra seçim sistemini değiştirmez ve 1954 ve 1957 seçimlerinde de lehine sonuçlar çıkmasını sağlar. 2002 seçimlerinde de seçim yasasında düzenleme yapan AK Parti değildir. Zaten henüz on dört aylık bir partidir.

Hem 1950 seçim sonuçları hem de 2002 seçim sonuçları tartışılabilir. Zira seçmenin tercihi mümkün olabilecek şekilde meclis aritmetiğine yansımaz. Çünkü en çok oy alan bir veya iki parti oy oranlarının çok üzerinde temsil hakkı elde ederler. 1950 seçim sonuçları üzerinden demokrasi ya da meşruiyet tartışması yapılabilir. Fakat aynı tartışmanın 2002 seçim sonuçları üzerinden yapılması Türk seçmeni nazarında itibar görmeyebilir. Çünkü demokratikliği tartışmalı seçim sisteminin doğurduğu sonuç, bu seçimle oluşan meclis aritmetiği Türkiye için neredeyse zaruri olmuştur. Yani Türkiye'nin ihtiyacı olan siyasi istikrar ancak bu şekilde sağlanabilmektedir. Türkiye'nin ekonomik istikrarsızlığındaki en önemli faktör, siyasi istikrarsızlıktır. 1950 öncesinde siyasi istikrarsızlıktan söz edilemeyeceğinden seçim sonuçlarının getireceği siyasi istikrardan söz edilemez.

4. DP VE AK PARTİ'NİN EKONOMİ POLİTİKALARI

4.1. Demokrat Parti

Demokrat Parti'nin ekonomik başarısını ya da başarısızlığını ortaya koyabilmek için, önce 1950 yılında Türkiye'nin genel ekonomik göstergelerine bakmak gerekir. Türkiye'nin nüfusu 1950 yılında yirmi milyondur ve nüfusun %80'i kırsal nüfustur. Milli gelir 9 milyar 694 milyon 200 bin TL ve kişi başına milli gelir 465,9 TL'dir. İhracat 263 milyon dolar, İthalat 286 milyon dolardır. İhracatın ithalatı karşılama oranı %92,2'dir. Dolar bazında kişi başına milli gelir, 166 dolardır. Kişi başına GSMH'nin büyüme oranı 1949'da %6,7, 1950'de %4,8'dir. GSMH'nin büyüme oranı 1949'da %4,6, 1950'de %7,1'dir. GSMH içerisinde 1949'da tarım sektörünün payı %40, sanayinin %14,9 ve hizmetlerin oranı %45'tir. Bu rakamlar 1950 yılında, sırasıyla 41,7, 14,6 ve 43,7 olarak gerçekleşmiştir³

1949 yılında Türkiye'de beş alanda faaliyet gösteren sanayii kuruluşu mevcuttur. Talat Asal'ın (2003: 124) aktardığı gibi, "1950'lerde Türkiye, Afrika'nın kalkınmamış ülkeleri arasındaydı. Çatalca'dan, İstanbul'a, Ankara'dan Kırıkkale'ye gidecek karayolu yoktu... Bolu'ya otobüsle varabilmek için de en az sekiz saat lazımdı... Baraj olarak da sadece Ankaralıların piknik yeri olarak gittikleri Çubuk Barajı vardı." 1940 yılında kişi başına 127 dolar olan GSMH, 1950'de 166 dolar iken 1959'da 583 dolara yükselir. 1940 yılında 2.403.400.000 TL olan GSMH 1950'de 9.694.200.000

³ Bu bölümde aktarılan tüm istatistiki göstergeler Devlet İstatistik Enstitüsü verilerine dayanmaktadır. Bkz. www.die.gov.tr

TL' ye, 1959'da ise 43.670.000.000'a yükselir. 1950 öncesi on yıllık dönemde yaklaşık 7 milyarlık artışa karşın 1950 sonrası on yıllık dönemde yaklaşık 33 milyarlık artış söz konusudur. Ancak, bu ekonomik başarılar elde edilirken uygulanan ekonomik politikaların bu dönemde doğurduğu neticeyi uzun dönemde verip veremeyeceği tartışılır.

DP'nin 9 yıllık iktidarı döneminde özel teşebbüs yatırımları 11 milyar olan devlet yatırımları toplamını aşarak 14.301.998.000 TL'ye ulaşır. DP'nin önem verdiği konulardan biri de yabancı sermayenin Türkiye'ye getirilmesidir. Türkiye'de yabancı sermayenin ülkeye girişine yönelik çalışmalar 1947 tarihli Truman doktrinine dayanır. Mart 1950'de yabancı sermayeyi desteklemek üzere ilk kanun çıkarılır. DP iktidara geldikten sonra ise 1 Ağustos 1951'de *Yabancı Sermaye Yatırımlarına Teşvik Kanunu* kabul edilir. Ancak hükümetin bu politikası zaman zaman eleştiriler alır (Eroğul, 2003: 134-135).

DP'ye göre, Türkiye'nin devletçi politikalarını artık daha fazla devam ettirmemesi gereklidir. DP iktidarında geliştirilen Türkiye-Amerika ilişkileri ve Türk ekonomisinin Amerikan ve yabancı sermaye nüfuzu altına girişi CHP döneminde atılan adımların devamıdır. Truman Doktrini ve Marshall yardımları ile Türk-Amerikan ekonomik ilişkileri, CHP döneminde geliştirilmeye başlar, DP ile devam eder (Kaçmazoğlu, 1998: 195-196) Türkiye ekonomisinde 1950-1960 dönemi dünya ekonomisi ile entegrasyon ve kalkınmanın başlangıç dönemidir. Menderes hükümetinin liberal ekonomi politikası hür teşebbüsün önünü açar ve Türkiye ekonomisi ile gelişmiş ülke ekonomileri arasındaki farkın daha fazla açılmasına müsaade etmez. Ancak yabancı sermayeyi teşvik amacıyla yabancı yatırımcılara tanınan imtiyazlar uzun dönemde Türkiye'nin aleyhine olur. DP hükümetinin ekonomik başarısı 1953 sonrası dalgalı olur ve 1953 öncesi başarı ortalaması yakalanamaz. Üretimi artırıcı politikalar para politikasının ardında kalır (Eroğul, 2003: 206-207).

Tüm bu tartışmalardan sonra denilebilir ki DP, Türkiye'yi devletçi politikalardan arındırmakla, sanayileşmeye ve kalkınmaya ivme kazandırmakla ve özel sermayenin önünü açmakla liberal bir ekonomik altyapıyı hazırlar. Ancak, uyguladığı ekonomik politikalarda dışa bağımlılığı artırdığı ve milli sermayeyi yeterince korumadığı için bu politika çizgisi ciddi eleştirilere yol açmıştır.

4.2. AK Parti

24 Ocak 1980 kararlarını takiben ve Özal hükümetleri döneminde görülen ekonomik iyileşme 28 Şubat süreci ve onun hem öncesinde hem de sonrasında yaşanan siyasi istikrarsızlık ve ekonomik krizlerle geriye doğru bir ivme kazanır. Türkiye, AK Parti

iktidarı ile yeni bir ekonomik atılımın eşliğindedir. “Post-Modern Darbe” olarak nitelendirilen 28 Şubat süreci, Türkiye’ye ağır bir ekonomik darbe vurur. 3 Kasım seçimleri sonrasında Meclis’te yolsuzlukları araştırma komisyonu kurulmuş olması da yolsuzluk miktarının büyüklüğüne işaret eder.

AK Parti, 3 Kasım 2002 seçimlerinin ardından aynı ay içerisinde hükümeti kurar ve göreve başlar. Erdoğan’ın 9 Mart Ara Seçimleri’nde Meclis’e girmesinden dolayı bazı bakanlar ve başbakan değişikliği olmuşsa da bu sadece koltuk değişikliğidir. Aynı partinin iktidarı devam eder. Ekonomik krizin son yılı olan 2001 yılında 144 milyon dolar olan GSMH, 2002 yılında 181 milyon dolar, 2003 yılında ise 238 milyon dolar olarak gerçekleşir. Büyüme oranı 1997 yılında %8,3, 1999’da %6,4, 2001 yılında ise -%9,5’tir.⁴

2002 yılında büyüme oranı %7,8, 2003 yılında ise %5,9 olarak gerçekleşir. 2004 yılında ise Cumhuriyet tarihinin en yüksek büyüme oranı % 9.9 ile gerçekleşir. 2001 yılı adeta ekonominin taban yaptığı yıl olur. 2002 yılında son üç aylık dilimde GSMH’nın gelişme hızı cari fiyatlarla %44,5’tir. 2003 yılının birinci üç aylık döneminde bir önceki yılın aynı dönemine göre GSMH gelişme hızı %7.4 olarak gerçekleşir. 2003’ün ikinci üç aylık döneminde %3,7 olan bu rakam üçüncü aylık dönemde %4,9 olarak gerçekleşir. AK Parti iktidarı ile birlikte 2003 yılı içerisinde, Türkiye, son 28 yılın en düşük enflasyonunu ile tanışır: %18,4. %70’ler seviyesinde devralınan iç borç faizleri %20’nin altına iner.

AK Parti hükümetinin aynı oranda başarılı olamadığı alanlar da vardır. Her ne kadar, ihracatta Cumhuriyet tarihinin rekoru kırılrsa da ihracatın ithalatı karşılama oranı giderek azalır. Yani ihracat artarken ithalat da artar. 2003 yılı Aralık ayında miktar indeksi değerleri 12 aylık ortalamalara göre %21,9 oranında artarken, ithalattaki artış %33,2 olarak gerçekleşir. 2002 yılı Ekim ayında dış ticaret açığı 1.328.976.000 dolarken bu rakam 2003 yılı ekim ayında 1.894.618.000 dolar olur. 2003 Ocak–Ekim döneminde, 2002 yılının aynı dönemine göre ihracat %31,1 artarak 38.317 milyon dolar, ithalat %34,8 artarak 55.571 milyon dolar olarak gerçekleşir. 2002 Ocak–Ekim döneminde 11.999 milyon dolar olan dış ticaret açığı, 2003 yılı Ocak–Ekim döneminde %43,8 oranında artarak 17.254 milyon dolara yükselir. İhracatın ithalatı karşılama oranı 2002 yılının 10 aylık döneminde %70,9 iken 2003 yılının aynı döneminde %69’a geriler. 2003 yılında işsizlik oranı, bir önceki yıla göre Türkiye genelinde %10,3’ten %10,5’e, kadınlarda %9,4’ten %10,1’e yükselirken erkeklerde bu oran aynı kalır.

⁴ Bu bölümdeki tüm istatistikî göstergeler Devlet İstatistik Enstitüsü verilerine dayanmaktadır. Bkz. www.die.gov.tr.

Olumlu ve olumsuz tüm rakamlarda görünen şudur: Adalet ve Kalkınma Partisi'nin 3 Kasım 2002 seçimleri sonrası Anayasal değişiklikler yapabilecek oranda temsil hakkı ile tek başına hükümet olması, Türkiye ekonomisinin en ciddi problemini oluşturan siyasi istikrarsızlıktan kaynaklanan güvensizliği büyük oranda yok eder. Ancak, bu olumlu gelişmelere karşın ihracatın ithalatı karşılama oranının azalması ve işsizlik oranında görülen artış, makro ölçekte görülen iyileşmelerin vatandaşla yansımadağı şeklinde algılanması hükümetin bu kısa dönemdeki ekonomik başarılarını ciddi oranda gölgelemektedir. Enflasyondaki düşüşü büyüme oranındaki artışı, zamların asgariye indirilip elektrik ve doğalgazda indirimde gidilmesini, faiz oranlarındaki düşüşü, merkez bankası döviz rezervlerindeki artışı dikkate alırsak, AK Parti hükümetleri bu kısa dönem içerisinde başarılı olmuştur denilebilir. Ancak, önemli olan bu alanlarda görülen olumlu gelişmelerin diğer alanlarda da yayılarak sürdürülebilmesi ve sürekliliğin sağlanmasıdır.

4.3. Benzerlikler ve Farklılıklar

DP ve AK Parti'nin ekonomi politikalarındaki asıl ortak nokta liberalleşmeye önem verilmesidir. Fakat burada farklı olan DP'nin Türkiye ekonomisinde liberalleşmeyi başlatan parti olması, AK Parti'nin ise liberalleşmeyi en ileri seviyeye taşıyan parti olarak zincirin son halkasını oluşturmasıdır.

Türkiye'yi bu devletçi politikalarından arınma sürecine sokan DP'dir. Daha önce de belirtildiği gibi, iç ve dış gelişmeler Türkiye'yi siyasi ve iktisadi açıdan liberalleşmeye iter. Bu süreci başlatan da DP olur. AK Parti ise Türkiye'de yaşanan 28 Şubat süreci ve 2000 ve 2001 yılı ekonomik krizleri sonrası hem siyasi hem de iktisadi anlamda liberalleşmeye ve özelleştirmeye ağırlık vererek bu süreci hedefe ulaştıracak adımlar atar.

Her iki partide de ortak nokta, daha çok yerli burjuvazi diyebileceğimiz kesime kaynak aktarma çabasıdır. DP'nin yerel teşkilatlarındaki eşrafın ağırlığı, DP'nin bu politikasının bir nedeni olabilir. DP yabancı sermayeyi ülkeye çekmek istediği kadar yerli sermayeyi de canlandırmak ister. Bu amaçla 1950 yılı Ağustos ayında özel girişimi desteklemek amacıyla Türkiye Sınâî Kalkınma Bankası kurulur. DP'nin özel sektöre verdiği destek rakamlarda da kendini gösterir. DP döneminde devlet yatırımları 11 milyar, özel sektör yatırımları 14 milyar olarak gerçekleşir. DP iktidarının ilk yıllarında iklime bağlı olarak artan tarımsal üretim ve dış yardımlar son yıllarda azalma gösterince ekonomik sıkıntılar doğar. DP bu sıkıntıları para politikası ile aşma yoluna gider. Bu da enflasyona neden olur.

AK Parti de benzer şekilde orta ve dar gelirli kesime ve küçük işletmeciye destek olma çabasıdır. Asgari ücrette yapılan artış, elektrikten kesilen TRT payının düşürülmesi, güç bedeli uygulamasının kaldırılması, doğalgazda indirimine gidilmesi, Halk Bankası esnaf kredisi faizlerinin %60'tan %30'a indirilmesi ve tarımsal desteklemeye ayrılan payın 1,8 katrilyondan 2,8 katrilyona çıkarılması bunun göstergeleridir.

DP ve AK Parti hükümetlerinin ekonomi politikalarının olumlu neticeleriyle birlikte olumsuz neticeleri de vardır. DP iktidarının son yıllarında enflasyonda artış görülür. İşsizlik oranı artar. Tıpkı DP döneminde olduğu gibi, AK Parti iktidarında da büyüme artarken işsizlik de artar. 2003 yılının ilk çeyreğinde %10 olan işsizlik oranı 2004 yılının ilk çeyreğinde %12'ye çıkar. DP döneminde, 1955 yılında %7 olan işsizlik oranı %9'a çıkar. Özetle her iki parti de özel teşebbüsün gelişme gösterebileceği bir ortam oluşturma çabasıdır. Devletin iktisadi alanda denetleyici ve düzenleyici olarak kalması taraftarlarıdır. Dar ve orta gelirli kesime ve Anadolu eşrafına ve küçük sanayicisine kaynak aktarma çabasıdır. Her iki parti de ekonomi politikaları ile liberal partilerdir.

5. DP VE AK PARTİ'NİN DIŞ POLİTİKA ANLAYIŞLARI

5.1. Demokrat Parti

DP dönemi demokratikleşme ve ekonomi alanlarında olduğu gibi dış politika alanında da adeta bir kabuk kırma dönemi, dışa açılma ve özellikle Batıya ve Amerika'ya entegre olma dönemidir. Abdullah Gül'ün (2004) belirttiği gibi, "Meşruiyetini, tek parti döneminin statik, anti-demokratik ve değişime kapalı yönetim anlayışına muhalefet etmekten alan Demokrat Parti, Türk dış politikasına yeni bir soluk getirmiştir." Bir taraftan Batı ülkeleri ve ABD ile yakın ilişkiler kurulurken yine bu ülkelerle birlikte bölgesel politikalar da geliştirilir. Diğer taraftan Zürcher (2003a: 34) DP dönemindeki dışa açılım politikalarını Kemalizmin dış ilişkilerdeki ihtiyatlı tarafsızlık siyasetinden önemli bir kopuş olarak niteler.

Türk dış politikasının ABD ve Batı eksenli olarak şekillenme süreci DP öncesinde CHP döneminde başlar. Atatürk'ün ölümünden sonra Türk dış politikasında başlayan değişim ve ABD ekseninde yer alma süreci DP döneminde hızlanarak devam eder. NATO'nun kurulmasından sonra Türkiye kendi güvenliğini tam olarak sağlamadığını düşündüğünden ve Truman Doktrini ile gelen yardımların azalacağından endişe ettiğinden dolayı NATO'ya katılmakta ısrar eder. ABD dışındaki bazı ülkeler özellikle de İngiltere başlangıçta, Türkiye'nin NATO'ya alınmasına itiraz eder. Rıfat Uçarol'un (1982: 584) belirttiği gibi, Türk askerinin Kore'deki başarısı bu itirazları giderir.

15 Eylül 1951'de Ottawa'da toplanan NATO Bakanlar Konseyi, Türkiye ile Yunanistan'ın NATO'ya üye olarak davet edilmesine karar verir. Elbette bu kararın alınmasındaki en etkili unsur Türkiye'nin Kore'ye asker göndermesidir. Menderes, 15 Ekim 1955'teki DP Ankara Kongresinde, Kore'ye asker gönderme kararı konusunda önce CHP'nin dış politika anlayışını eleştirir, sonra da isabetli ve cesur bir karar aldıklarını söyler: "Kore meselesindeki isabetli ve cesurane hareketimizle hem mütevacizlerin yeni bir saldırıya geçmelerini önleyecek bir cephenin kuruluşuna Türkiye'ye layık vekar ve haysiyet dairesinde yardım etmiş olduk, hem de bütün dostlarımıza Türkiye'nin emniyet edilmesi lazım gelen birinci sınıf bir memleket olduğunu ispat ettik" (Mütercimler ve Öke, 2004: 369).

DP dönemdeki dış politika olaylarından bir diğeri de Balkan Pakti'nin imzalanmasıdır. Sovyetler'in Balkanlar'a yönelik politikaları bu bölgede Sovyetlere uzak duran ülkeleri birlikte hareket etmeye sevk eder. Bu çerçevede Türkiye, Yugoslavya ve Yunanistan ortak hareket etme kararı alır. 28 Şubat 1953'de Ankara'da bu üç devletin dışişleri bakanları bir "dostluk ve işbirliği antlaşması" imzalar. Fakat bu daha çok bir antlaşma değil bir ön hazırlıktır. Türkiye, Yunanistan ve Yugoslavya dışişleri bakanları 9 Ağustos 1954'de bir araya gelerek Bled Antlaşması'nı imzalayarak bu belgeyi bir anlaşma haline getirirler. Bu dönemdeki benzer bir diğer gelişme de Bağdat Pakti'nin (CENTO) kurulmasıdır. 1954 Ekim'inde Türkiye ve Irak arasında yapılan görüşmeler neticesi Orta Doğu'da bir güvenlik örgütü kurulacağı açıklanır. Sonuçta Türkiye ile Irak arasında 24 Ekim 1955'de Bağdat Pakti imzalanır.

DP dönemindeki uygulamalarda, Doğuya yönelik politikalar bölgesel olmaktan öteye geçmez, Ortadoğu'ya yönelik politikalar geliştirilir. Kuzey Afrika'da başlayan bağımsızlık hareketlerinde de yine Batılı ülkelerin tarafı tutulur. DP'nin bu politikaları ve bir denge politikası izlememiş olması bazı çevrelerce eleştirilir: "Demokrat Parti yöneticileri bu dönemde gerçekleştirdikleri icraatla, memleket yöneticilerinin 1947'den beri giriştikleri Batı'ya yamanma çabalarını olgunluğa vardırılmışlar ve bugün dahi Türkiye'yi bir nevi uydu durumunda tutan esas yapıyı kurmuşlardır" (Eroğul, 2003: 115).

Tamamen Batıya dönük bir politika izlenmesi bölgesel ittifakların dahi Batı ülkeleri ile kurulması neticesini doğurur. Özellikle Amerika ile kurulan ekonomik ilişkiler geri dönüşü nerdeyse ortadan kaldırır ve bugüne kadar süregelen ve bundan sonra da uzun bir süre daha devam edeceği görülen, ABD'ye olan bağımlılığı doğurur. Burada ABD ve Batıyla yakın ilişki kurulmak istenmesinde en önemli faktör olarak soğuk savaş şartları ve dolayısıyla SSCB'den gelen tehdittir. Türkiye'nin demokratik-

leşmesine etki eden unsurlar dış politikasını da yönlendirir. Denilebilir ki bu dönemde Türk dış politikası DP'nin politikasından daha çok bir devlet politikası olarak gelişir.

5.2. AK Parti

28 Şubat sonrası muhafazakâr kesimde meydana gelen kimlik değişimi AK Parti'nin oluşumunu ve kimliğini derinden etkiler ve bu etki, onun dış politikadaki uygulamalarına da yansır. Hasan Kösebalaban'ın (2003: 30) da haklı olarak belirttiği gibi, "AK Parti iktidarının dış politika karnesini üç açıdan değerlendirmek mümkün: AB üyeliği konusunda sergilenen politika, Irak savaşı içerisinde ABD ile ilişkiler ve Orta Doğu ve İslam dünyası ile ilişkiler. AKP hükümetinin bu üç alanda sergilediği dış politika çizgisi geniş anlamda Türkiye'de İslami sosyal ve siyasi kimliğin dönüşümünü, çıkarlarla kimlik arasındaki etkileşimi yansıtıyor."

AK Parti hükümetleri Irak konusunda geleneksel politikanın dışına çıkamaz. AK Parti hükümetleri ABD'nin isteği ile ABD askerlerinin Türkiye üzerinden Irak'a nakli konusunu Meclis'e getirir, fakat Meclis'ten yetki alamaz. ABD'nin asker talebi de Meclis'e getirilir, bu sefer yetki alınır, ancak bu sefer de ABD'nin isteksizliği sebebiyle gerçekleşmez .

AK Parti'nin İslam ülkeleri ile olan ilişkileri geliştirme çabası içerisinde olduğu görülür. 1969 yılında kurulan ve Birleşmiş Milletler'den sonraki en büyük örgüt niteliğinde olan İslam Konferansı Örgütü'nün 31. Dönem Dışişleri Bakanları Toplantısı 2004 yılında Türkiye'de yapılır. Filistin, Irak, KKTC'nin üyelik statüsünün yükseltilmesi, örgütün genel sekreterinin seçimi gibi konuların görüşüldüğü zirvede Türkiye açısından iki önemli karar alınır. Zirvenin sonuç bildirgesinde KKTC'nin bundan sonra İKÖ'de "Kıbrıs Türk Devleti" adıyla temsil edileceği resmen duyurulur ve İKÖ Genel Sekreterliği'ne Türkiye'nin adayı Ekmeleddin İhsanoğlu seçilir.

2002 seçimlerinin ardından, AK Parti Genel Başkanı Erdoğan henüz bir resmi sıfatı yokken, 2004 Aralık ayında müzakere tarihi almak amacıyla Avrupa başkentlerini ziyarete başlar ve tüm AB ülkelerinin başkentlerini ziyaret eder. AB kriterlerine uyum sağlamak amacıyla "Çeşitli Konularda Değişiklik Yapılmasına İlişkin Kanun" adıyla 4., 5., 6. ve 7. uyum paketleri çıkarılarak toplam yirmi yedi kanunda değişiklik yapılır. AK Parti'nin tüm bu çabalarının da etkisi ile Avrupa Komisyonu Türkiye ile müzakerelere başlanması tavsiyesinde bulunur ve bilahare Türkiye'nin Ekim 2005 tarihinde müzakerelere başlaması kararlaştırılır.

Yıllardır Türk dış politikasının kronikleşmiş sorunlarından birisi olan Kıbrıs sorununda da aktif ve çözüme yönelik politika takip edilir. Bu amaçla 19 Şubat 2004 tarihinde Lefkoşa'da başlayan görüşmeler 1 Nisan 2004'te Burgenstoc'ta neticelenir ve Kıbrıs'ta bir federal devlet kurmayı hedefleyen Annan Planı taraflarca kabul edi-

lir. Plan, 24 Nisan'da her iki kesimde de referanduma sunulur fakat Türk tarafının plana evet demesine karşılık Rum tarafı plana hayır demek kaydıyla Kıbrıs'ta çözümsüzlük devam eder.

AK Parti'nin dış politikası kimliği ile çıkarları arasında seyir izler. AK Parti hükümetleri Türkiye'nin geleneksel politikalarında ciddi anlamda bir değişiklik yapmaz. ABD, İsrail ve AB ile olan ilişkiler geliştirilerek devam ettirilir. Bunun dışında önceki hükümetlerin ihlal ettiği bölgelerle ilişkilerin geliştirilmesine yönelik adımlar atılır. İslam ülkeleri ile beklendiği gibi bir ilişki kurulamaz.

5.3. Benzerlik ve Farklılıklar

Günün koşullarından kaynaklanan birtakım farklılıklar olsa da hem DP döneminde hem de AK Parti döneminde, Türk dış politikası Batı ve özellikle de ABD eksenli bir seyir izler. DP döneminde bu belki bir zorunluluk değildir fakat AK Parti'nin elli yıllık bir süreçte tamamen Batı ve ABD eksenli gelişmiş bir dış politikayı kısa süre içerisinde değiştirmesi söz konusu değildir. Zaten AK Parti'nin böyle bir talebi de yoktur. AK Parti, Türk dış politikasının ana hatlarında bir değişiklik yapılmadan yeni açılımlar getirebilme gayretindedir. 28 Şubat döneminde nispeten pasif kalan dış politika daha aktif hale getirilir.

Her ne kadar Batı eksenli bir politikanın temelleri CHP döneminde atılmışsa da DP Türk dış politikasına AK Parti'ye oranla daha kolay yön verebilirdi. Ancak DP, CHP döneminde temeli atılan dış politikayı tercih eder. DP döneminde soğuk savaşın etkisi Türk dış politikasına kısmen yön verir. SSCB tehdidine karşılık bölgesel işbirlikleri oluşturulur. İki kutuplu dünyada başını ABD'nin çektiği kutup tercih edilir. AK Parti döneminde ise dış koşullardan daha çok Türk dış politikasına yön veren, 2002 öncesinde yaklaşık elli yıllık süreçte geliştirilmiş olan ilişkilerdir. Aynı şekilde Türkiye'nin iç sorunları, özellikle laik kesimin, ordunun hassasiyeti ve Türkiye'nin yüklü miktardaki dış borcu AK Parti'nin dış politikasına yön verir. Başka bir deyişle AK Parti'nin geleneksel, Batıya dönük Türk dış politikası üzerinde ciddi bir değişiklik yapmasına müsaade etmez.

AK Parti'nin geleneksel politikanın dışına çıkma eğilimi de yoktur. Zira AK Parti kökenlerinden dolayı kaygan bir zemindedir. Nitekim Erdoğan'ın, gelen tepkiler neticesi İran gezisini ertelemesi buna işaret eder. Sistemden dışlanma ya da irtica suçlamasına muhatap olma kaygısı AK Parti üzerinde ciddi bir baskı oluşturur. Oysa DP için böyle bir kaygıdan bahsedilemez. İki kutuplu bir dünyada, özellikle de Rusya'nın açık tehditleri karşısında ABD ve Batıya yanaşma, 1940'lı yıllarda, Rus-

ya'nın Türkiye'ye karşı hasmane tutumu göz önünde bulundurulursa, makul bir dış politika olarak kabul edilebilir. Oysa AK Parti için aynı makul gerekçe söz konusu değildir. AK Parti'yi geleneksel politikaları sürdürmeye iten sebepler diğer taraftan onu tabanıyla Türkiye'nin gerçekleri arasında bırakır. AK Parti ya geleneksel politikaları devam ettirip tabanını kaybetmeyi göze alacak ya da bu politikalardan saparak sistemden dışlanmayı göze alacaktır.

6. DP VE AK PARTİ'NİN MUHALEFETLE VE ORDUYLA İLİŞKİLERİ

6.1. CHP ile İlişkiler

Cumhuriyet Halk Partisi hem DP döneminde hem de AK Parti döneminde ana muhalefet partisidir. İktidar partisinden sonra Mecliste en fazla milletvekili bulunan partidir. CHP'nin devlet partisi görünümünden dolayı da çevre partisi olarak nitelenen iki parti ile ilişkilerinin karşılaştırılması bu çalışma açısından önem arz etmektedir. Bu bölümde önce DP'nin sonra da AK Parti'nin CHP ile olan ilişkilerini inceleyeceğiz.

6.1.1 DP-CHP İlişkileri

1946 seçimlerinden sonra İnönü'nün hükümeti kurma görevini Recep Peker'e vermesi CHP ile DP'nin arasındaki gerginliği artırır. 1946–50 dönemi CHP-DP mücadelesinin yoğun yaşandığı dönemdir. CHP yönetimi, özellikle Peker grubu, DP'yi darbencilikle suçlarken, DP'de CHP'yi katı ve otoriter olmakla suçlar. İki parti arasındaki suçlamalar DP'nin Meclisi terk etmesine neden olur. Adnan Menderes'in Peker Hükümetini eleştirmesi, Başbakan tarafından 'pisikopat bir ruhun ifadesi' olarak tanımlanınca, DP Meclis Grubu Meclisi terk eder. İnönü'nün araya girmesi ile DP Meclis Grubu tekrar Meclise döner (Akşin, vd. tarih belirtilmemiş: 144). 10 Eylül 1947'de Hasan Saka'nın hükümeti kurmakla görevlendirilmesinden sonra iktidar-muhalefet ilişkilerinde iyileşme görülür.

1950 seçimleri sonrasında DP'nin CHP'ye karşı tutumu muhalefette iken CHP'nin kendisine karşı olan tutumundan farklı olmaz. Hükümetin, güvenoyu aldıktan sonra, ilk icraatlarından biri orduda CHP'ye yakınlık duyan üst düzey komutanların tasfiyesi olur. 1953'te çıkarılan bir yasayla CHP'nin mallarına el konulur.

DP'nin otoriterleşmesi 1956 yılında hızlanarak devam eder. 1940 tarihli Milli Korumaya Kanunu fiyatları, mal ve hizmetleri denetlemek için yeniden yürürlüğe konulur. Haziran'da değiştirilen Basın Yasası ile hükümetin basın ve yayın üzerindeki denetimi daha da güçlendirilir. Ayrıca seçim kampanyaları haricinde yapılacak siya-

sal toplantılar yasaklanır. Hükümet bu önlemleri alırken muhalefet birleşme çabası içindedir. CHP, Hürriyet Partisi ve Cumhuriyetçi Millet Partisi birleşme hazırlıkları yapar. Hükümet muhalefetin bu çabalarını da engeller. Başarısızlığı ve eleştirileri hazmedemeyen hükümet elindeki yasama kozunu kullanarak CHP'ye karşı tek-parti uygulamalarına yönelir. CHP'nin DP'ye yönelik eleştirileri ile tek parti döneminde DP'nin CHP'ye yönelttiği eleştiriler hemen hemen aynı tür eleştirilerdir.

Çıkar yol bulamayan, iktidarda oy ve destek kaybeden partiler çoğunlukla din unsurunu kullanır. DP de bunu yapar ve CHP tarafından din istismarcılığı ile suçlanır. 1957 seçimleri öncesinde ertelenen muhalefetin güç birliği 1958 yılında gerçekleştirilir. Ekim ayında Türkiye Köylü Partisi, Cumhuriyetçi Millet Partisi'ne, Kasım'da da Hürriyet Partisi, CHP'ye katılır. Muhalefetin bu güç birliğine DP'nin yanıtı Vatan Cephesi'ni kurmak olur. Vatan Cephesi'ne katılanların isimleri teker teker radyodan okunur.

DP tüm iktidarı boyunca adeta kendisine muhalif üretir. İlk olarak kendisini destekleyen Türk Milliyetçiler Derneği'ni kapatır. Halkevlerini hazineye devreder (1951), Atatürk'e Saygı Kanunu'nu çıkarır (1951), Sosyalist Partisi'ni kapatır (1952), Millet Partisi'ni kapatır (1953), profesörlerin partilerde fiilî görev almalarını engelleyen yasayı çıkarır (1953), Vicdan Hürriyeti Kanunu'nu çıkarır (1953), CHP mallarını hacedip hazineye devreder(1953). Tüm bu olaylar her geçen gün DP muhaliflerinin sayısını artırır. Tüm bu olayların 1954 öncesi gerçekleşmiş olması tesadüfi olamaz. Zira bu dönem, hükümetin ekonomik alanda başarılı olduğu ve arkasında ciddi bir halk desteğinin olduğu dönemdir. Meclis'te de ciddi bir muhalefet partisi yoktur. Meclis aritmetiği DP'nin lehinedir ve DP dışında bir hükümet kurulma olasılığı yoktur.

6.1.2. AK Parti-CHP İlişkileri

AK Parti ile CHP ilişkileri, AK Parti ile diğer muhalefet partileri arasındaki ilişkiler gibi değerlendirilmemelidir. CHP'nin devlet partisi özelliği de taşıyor olması AK Parti tarafından dikkate alınması gereken önemli bir unsurdur. 1961 seçimlerinde olduğu gibi, zaman zaman CHP karşısındaki siyasi oluşumlar CHP iktidarı için ordu eliyle etkisizleştirilir (Yavi, 2003: 19). Dolayısıyla AK Parti'nin CHP ile olan ilişkisi ya da ilişkisizliği bir anlamda AK Parti'nin asker-sivil bürokrasiyle ilişkisi/ilişkisizliği anlamına gelir.

3 Kasım 2002 seçimlerinin ardından 5 Kasım'da CHP Genel Başkanı Deniz Baykal AK Parti Genel Başkanı Recep Tayyip Erdoğan'ı kutlama ziyaretinde bulunur.

Olumlu bir havada geçen ziyarette karşılıklı uzlaşma mesajları verilir. Baykal, Türkiye'nin güç bir dönemden geçtiğini, bu dönemde siyasi partilerin karşılıklı anlayış ve sorumluluk içinde davranmalarına ihtiyaç olduğunu belirtir. Bu ziyaretin bir nezaket ziyareti olduğunu belirten Baykal, iyi niyetli bir başlangıç yaptıklarını ancak sonra demokratik bir anlayış içerisinde muhalefet görevlerini yerine getireceklerini ifade eder.

Seçimi takip eden süreçte CHP Genel Başkanı Baykal AK Parti'yi açıktan uyarmayı da ihmal etmez. Siirt'teki seçimlerin YSK tarafından iptal edilmesinin ardından 9 Mart 2003 tarihinde yenilenen seçimlerle Erdoğan'ın Meclise girmesi Baykal tarafından çarpıklığın düzeltilmesi olarak değerlendirilir. Hükümetin yabancı ülkelere asker gönderilmesi ve yabancı ülke askerinin kabulü konusundaki izin tezkeresi 1 Mart 2003 tarihinde Meclis Genel Kurulunda CHP milletvekillerinin ve AK Parti'nin bir kısım milletvekilinin ret oyu ile kabul edilmez. Görüşmeler CHP ile AK Parti arasında yoğun tartışmalara neden olur.

AB uyum yasalarının çıkarılması sürecinde CHP'den ciddi bir eleştiri görülmez. Aksine zaman zaman destek gelir. Ayrıca Türk halkının %70'ler düzeyinde AB'ye evet dediği de dikkate alınırsa aynı zamanda siyasi kaygıların da CHP'nin tavrını etkilediği söylenebilir. Akgün'ün (2004c) de belirttiği gibi, CHP bu konuda açık tavır almaktan çekinmektedir.

CHP, AK Parti politikalarına alternatif politikalar üretmek yerine güvenlik eksenli muhalefet söylemi ile geleneksel tavrını sürdürür (Keyman, 2004). CHP'nin bu tutumu giderek CHP'yi marjinalleştirirken iktidar olma ihtimalinden uzaklaştırır. CHP'nin muhalefet stratejisi kendisine zarar verirken iktidar partisine yaramaktadır. Özellikle koalisyonlar döneminin izleri henüz silinmemişken, siyasi istikrarı riske sokacak muhalefet anlayışının toplumdaki kabul görmeyeceği de dikkate alınırsa CHP'nin daha bir süre temkinli bir muhalefet takip etmesi gerektiği anlaşılır. Keyman'ın (2004) da belirttiği gibi, "CHP'nin 3 Kasım'dan bugüne sürdürmüş olduğu muhalefetin temelini oluşturan, hem dünyanın hem de Türkiye'nin değişen yapısını algılamak istemeyen ve özünde devlet-merkezci ve güvenlik eksenli olan siyaset anlayışının çok ciddi bir stratejik hata içerdiğini ve kendisine başarısızlıktan başka bir şey getirmeyeceğini artık görmesi gerekmektedir."

6.1.3. Benzerlik ve Farklılıklar

Tek parti dönemi 1950 seçimleri ile son bulur fakat CHP'nin yirmi yedi yıllık iktidar döneminin ardından alışkanlıklarını terk etmesi mümkün olmaz. Her ne kadar CHP iktidarı DP'ye bırakmak zorunda kalsa da asker-sivil bürokrasi ile iktidarı etkilemek ister. AK Parti döneminde ise yine CHP ana muhalefet partisi ve mecliste milletve-

kili olan tek muhalefet partisidir. Fakat bu dönemde DP dönemindeki muhalefet biçimi makul değildir ve prim kazandırmaz.

Hem DP hem de CHP iktidarda oldukları dönemde birbirleri üzerinde baskı kurma yoluna giderler. AK Parti açısından aynı durum söz konusu değildir. AK Parti CHP iktidarını görmez. AK Parti iktidarında ise CHP'nin muhalefet anlayışı daha çok güvenlik eksenslidir. AK Parti'nin muhafazakâr kesimin taleplerini dikkate alan politikaları CHP'den tepki alır. CHP AK Parti'nin AB'ye uyum amacıyla çıkardığı yasalara karşı açıkça tavır koymaktan çekinir. DP liberal bir programla iktidara gelmesine karşın sürekli muhalefetin hareket alanını daraltır. AK Parti'de bu görülmez.

CHP'nin güvenlik eksensli muhalefet anlayışı her iki dönemde de devam eder. DP'nin her fırsatta CHP üzerinde baskı kurması nihayet CHP Genel Başkanı İnönü'nün gelecek olan ihtilali açıkça haber vermesine kadar varır. Halkevleri'nin ve Köy Enstitüleri'nin kapatılması CHP'nin tepkisini çeker. Benzer şekilde AK Parti'nin İmam-Hatip Liseleri'nin önünü açacak düzenlemeler yapmak istemesi de CHP'nin laiklik konusundaki hassasiyetinden dolayı yoğun muhalefete maruz kalır. AK Parti bu alanda yapmak istediği düzenlemelerden, CHP'nin ve askeri bürokrasinin de tepkisi ile geri adım atar. Oysa DP'de bu tutum görülmez. DP, CHP'ye yönelik baskısını CHP'nin mallarına el koymaya kadar vardırır.

Hem DP hem de AK Parti, parti programlarında demokrasiye vurgu yapmalarına karşın uygulamaları farklıdır. DP muhalefette olduğu dönemde CHP'den demokratikleşme talep eder fakat kendi iktidarında CHP'ye ve diğer muhalefete karşı oldukça anti-demokratik bir tutum sergiler. Mümkün olduğunca muhalefet üzerinde baskı kurar. AK Parti döneminde bu görülmez. AK Parti, iktidarının ilk günlerinde, bir takım yasal düzenlemeleri meclisteki tek muhalefet partisi olan CHP ile birlikte gerçekleştireceğini söyler. AK Parti'nin muhalefete yönelik bu tutumu DP'de görülmez. Türkiye şartlarında, özellikle de AB sürecindeki bir Türkiye'de ve AK Parti gibi kaygan bir zeminde duran bir partinin iktidarında olması gereken bir durumdur bu. Belki de AK Parti'nin takip etmesi gereken bir politikadır. DP'nin muhalefete yönelik baskısında ise tek parti içinden gelmesi ve demokrasinin henüz başlangıç döneminde olması etkilidir.

6.2. Ordu ile İlişkiler

Türkiye'de siyasal iktidar açısından, muhalefet kavramı askeri bürokrasiyi de içerir. Zaten Türk Ordusu'nun Cumhuriyeti koruma görevi yasalarla da tescillidir. Türk Ordusu'nun siyasal sistemdeki konumunun seçilmiş siyasal iktidarın hareket kabili-

yetini sınırlandıracak boyutlarda olması, siyasal iktidarı halkın talepleri ile bürokrasinin talepleri arasında bırakır. Bundan dolayı bu bölümde, DP ve AK Parti'nin ordu ile ilişkilerini ele alacağız.

6.2.1. DP-Ordu İlişkileri

DP iktidarının ilk yıllarından itibaren ordu içerisinde ihtilal amaçlı birçok komite kurulur. Orhan Erkanlı'ya (1973: 174) göre bu örgütler memleket buhrana girdiğinde ortaya çıkarlar: "1956 yılı içinde Türk Ordusunda daha bir sürü gizli kuruluş olduğundan şüphe yoktur. Memleket buhrana girdiği zaman orduda birbirinden habersiz örgütler kurulur, bunların bir kısmı tesadüflerle birleşir, aksiyona geçer, bir kısmı kaybolur gider." 1950 seçimlerinden kısa bir süre sonra İnönü'nün silah arkadaşı olan generaller kendisine ziyarete gelerek emrinde olduklarını söylerler. İnönü ise istemedikleri bir cevap verir. Ordunun kimsenin olmadığını ve ordunun kendinin olduğunu zannedenin yanılacağını söyler (Aydemir, 1988).

1959 yılından itibaren partiler arasındaki gerilim giderek tırmanır. Nitekim bu gerginlik 1960 darbesiyle durdurulacaktır. Tahkikat Komisyonu'nun kurulmasını Anayasa'ya aykırı bulan ve tepki gösteren profesörler cezalandırılınca bu kez öğrenci ayaklanmaları başlar. Menderes 25 Mayıs'ta bir açıklama yaparak Tahkikat Komisyonu'nun görevini tamamladığını açıklar. Bu komisyon CHP asker ilişkilerini soruşturmaktadır ve ihtilali ateşler (Zürcher, 2003a). Darbeye günler kala Menderes ve İnönü arasında adeta bir düello yaşanır. Her iki taraf da tavrından taviz vermez. İnönü açıkça ihtilali haber verir ve iktidarı uyarır. Fakat iktidarın da buna aldırmak gibi bir niyeti olduğu söylenemez ve bu tartışmalar eşliğinde ihtilal gerçekleşir.

Menderes 26 Mayıs'ta son mitingini Eskişehir'de gerçekleştirir. Menderes'in bu konuşması sabote edilir ve hoparlörlerin kabloları kesilerek konuşturulmaz. Eskişehir askeri hava alanında ise kendisini karşılamaya gelen subaylar, Menderes tam önlerine geldiği sırada arkalarını dönerler. Belli ki darbe haberi çoktan alınmıştır. Kendilerine Milli Birlik Komitesi (MBK) adını veren darbeciler 27 Mayıs sabahı radyodan bir bildiri okuyarak Ordunun memleketin idaresini ele aldığını söylerler ve idarenin hiç kimsenin hakkında tecavüzkar bir fiile müsaade etmeyeceğini bildirirler. Ancak, bildiriden sonraki olaylar bildirideki gibi gerçekleşmez.

Yassıada'da toplam on dokuz ayrı dava açılır. Fakat bu davalardan hiç biri bir darbeye gerekçe teşkil edecek konularla alakalı değildir. Nihayet yüksek adalet divanı 15 Eylül 1961'de kararını verir. Başbakan Adnan Menderes, Maliye Bakanı Hasan Polatkan ve Dışişleri Bakanı Fatin Rüştü Zorlu oy birliğiyle idama mahkûm edilir. Polatkan ve Zorlu'nun infazı 16 Eylül'de, Menderes'in infazı ise 17 Eylül'de gerçekleştirilir.

6.2.2. AK Parti-Ordu İlişkileri

28 Şubat süreci, 27 Mayıs 1960 İhtilali ile başlayan ve adeta Türk siyasal sisteminin kronik hastalığı halini alan darbeler zincirinin son halkasıdır ve AK Parti-ordu ilişkileri açısından iki yönden önemlidir: Birincisi; 28 Şubat post-modern darbesinin en önemli gerekçesi “irtica”dır. Yani muhafazakâr kesimin siyasal anlamda güçlenerek iktidara alternatif oluşturması ve ortak olmasıdır. İkinci neden ise; 28 Şubat sürecini takip eden dönemde, post-modern darbeye muhatap olan Milli Görüş hareketinin siyasal kanadını oluşturan Refah Partisi içerisinde çıkan AK Parti'nin tek başına iktidar olmasıdır.

28 Şubat post-modern darbesi kendisinden önceki darbeler gibi askerin doğrudan yönetime el koyması şeklinde ya da muhtıra verilmesi biçiminde olmaz. İrfan Paçacı'nın (2000: 103) da belirttiği gibi, fiili durumdan hukuki duruma geçilir: “Türk siyasal-yönetsel yaşamının yapısal karakteristiği halini alan ‘askeri darbe’, de facto (fiili durum) olmaktan çıkıp, de jure (hukuki durum) haline getirilmekte ve Türk demokrasisinde post-modernleşme krizinin biçimlendirdiği ‘Karma Yönetim Modeli’ oluşturularak yeni bir süreç başlamaktadır.”

Mustafa Erdoğan'ın (2004) da haklı olarak belirttiği gibi, “28 Şubat Süreci’ Türkiye’deki rejimi otoriteriyen yönde yeniden tanımlamış olup siyasi sistem hâlihazırda bu çerçevede işlemeye devam etmektedir.” Dolayısıyla Milli Görüş içerisinde çıkan AK Parti'nin sistemle barışmak yerine eski alışkanlıklarını devam ettirmek istemesi sistemin doğal refleksine sebep olur. Bu aynı zamanda 28 Şubat süreci ile yeniden kodlanan sistemin tekrar kodlanması demektir. Ancak ‘Yerel Yönetimler Reformu’ ve ‘YÖK Yasa Tasarısı’ ve belli ölçülerde AB sürecinde atılan adımlar ve Kıbrıs görüşmeleri haricinde AK Parti kanadından, sistemde rahatsızlık yaratacak herhangi bir adım gözlenmez. Yani AK Parti orduyu ciddi derecede irite edecek adımlardan özellikle kaçınır.

AK Parti'nin doğumundaki en etkili unsur 28 Şubat sürecidir. Buna karşılık sistem üzerindeki etkisi halen devam etmekte olan bu süreç, AKP'nin en azından siyasi anlamda tükenmesine de sebep olabilir. Zira seçmenin gerilim istemediğini, aynı zamanda müdahale de istemediğini biliyoruz. 2002 seçimlerinde, 28 Şubat'a tepki olarak AK Parti tek başına iktidara taşınır. Şimdi AK Parti kendisini iktidara taşıyan süreçle çatışmaya girmek ya da onunla barışarak tabanını kaybetme riskiyle karşı karşıyadır. AK Parti, özellikle YÖK ve Meslek Liseleri konusundaki tavrında olduğu gibi, askeri kesimden gelen eleştirileri dikkate alır. Aksi taktirde ilişkilerin gerilmesi ve kopması söz konusu olabilir. AK Parti'nin askerle diyalog kurma yolunu seçmesi

iktidarının ve istikrarın devamı anlamına gelir. Kimilerine göre ise hükümetin diyalog isteyen görüntüsü takiiyedir ve hükümet Kopenhag Siyasi Kriterlerinin arkasına sığınmaktadır (Yavi, 2003: 48).

Sonuç olarak diyebiliriz ki, AK Parti, hem resmi ideoloji taraftarlarını hem de yoğun oy desteği aldığı muhafazakâr kesimi memnun etme çabasıdadır. Amiyane bir söylemle ne şişin ne de kebabın yanmasını istememektedir. Ancak, AK Parti her iki kesimden de kaygı ve merakla takip edilir. En azından bu gün için, 54. Refahiyol hükümetinin yapmış olduğu ve 28 Şubat sürecinin nedenleri arasında saymış olduğumuz adımları atmaz. Asker, medya ve iş dünyası arasında denge kurmaya ve bu kesimlerle iyi geçinmeye çalışır. Fakat bu iki yönlü süreç her iki tarafa yaranamama ile de sonuçlanabilir.

6.2.3. Benzerlik ve Farklılıklar

DP, CHP'nin içinden çıkan bir partidir. Dolayısıyla iktidara gelişi ordu açısından ya da bürokrasi açısından kuşku ile karşılanacak bir durum değildir. Oysa AK Parti açısından aynı durum söz konusu değildir. AK Parti'nin Milli Görüş içerisinde geliyor olması kendisine kuşkuyla bakılmasına neden olur. Zira 28 Şubat sürecine muhatap olan Refah Partisi Milli Görüş'ün siyasi kanadını oluşturur. Dolayısıyla DP'ye karşı askeri kesim belli ölçüde rahatsızlık duysa da ciddi kuşkular en azından ilk dönemler için söz konusu değildir. Ordu içerisindeki hareketler ordunun tümünü kapsamayan oluşumlardır. Neticede böyle bir oluşum 27 Mayıs İhtilali'ni gerçekleştirir. AK Parti'ye karşı ise ordunun ortak bir tutum içerisinde olduğu görülür. AK Parti'nin İHL ve YÖK konusundaki politikalarına karşılık Genelkurmaydan açıklama yapılır ve hükümet irtica tehdidi konusunda uyarılır. Elbette ki bu açıklamalar ordunun görüşüdür ve aynı zamanda bütünlüğü yansıtır.

DP, askeri bürokrasiye karşı da umursamaz bir tavır takınır. Menderes, orduyu yedek subaylarla da idare edebileceğini söyleyecek kadar rahattır. Hatta Genelkurmay Başkanı'nı ve Kuvvet Komutanlarını görevden alır. Oysa bugün AK Parti iktidarının böyle bir tasarrufta bulunması neredeyse imkânsızdır. Menderes'in söylemine benzer bir söylemde de bulunamaz. AK Parti, ordu ile ilişkiler açısından DP'ye oranla çok daha kaygan bir zemindedir, bu yüzden de daha ılımlı ilişkiler kurma çabasıdadır. Dolayısıyla AK Parti ordu üzerinde herhangi bir tasarrufta bulunmaktan öte iktidarı boyunca orduyu sürekli olarak dikkate almak zorundadır. Bunda hiç kuşku yok ki AK Parti'nin kökenlerinin ve 28 Şubat sürecinin büyük etkisi vardır.

DP'nin orduya yönelik tutumu, siyasi muhalefet üzerinde kurduğu baskının aynı-sını asker üzerinde de kurmaya yöneliktir. AK Parti'de ise bu görülmez. AK Parti mümkün olduğunca askerle iyi bir diyalog kurma yolunu ve askeri kesimden gelen

uyarı ve açıklamaları dikkate alma yolunu seçer. Zaten bunun dışındaki bir tutum AK Parti açısından risk oluşturur. Özellikle iktidarının ilk yıllarında böyle bir tutum sergilemesi kendisinin gizli bir gündemi olmadığını göstermesi açısından önemlidir. Çünkü laik çevrelerce gizli bir gündemi olmakla itham edilir.

SONUÇ

Tek parti idaresi kurmuş olan laik- Kemalistler TCF'nin kapatılması ve devrimlerden başlayarak muhafazakâr kesim üzerinde 1950 yılına kadar devam edecek olan bir baskı oluştururlar. 14 Mayıs 1950'de yapılan seçimlerde Kemalist devrime ve ekonomik sıkıntılara bir tepki olarak Demokrat Parti %53 oranında bir oy ile tek başına iktidara taşınır. 1950 seçimlerinden elli yıl sonra, 3 Kasım 2002 seçimlerinde tek başına iktidar olan Adalet ve Kalkınma Partisi de DP ile aynı sebeplerle iktidara taşınır. Yani tam olarak denmese de çevrenin ilk iktidar partisi DP, son iktidar partisi de AK Parti'dir.

CHP'den kopan ve DP'yi kuranların CHP ile aynı ideolojiyi paylaştıkları söyleyemez. Ancak buna rağmen DP iktidarının son yıllarındaki baskıların tek parti CHP'sinden farklı olmadığını da belirtmek gerekir. DP birçok yönüyle CHP'den farklıdır. Merkezde kurulmuş bir partidir. Fakat merkez partisi değildir. Oy aldığı kesimlere ve politikalarına baktığımızda bir çevre partisiyle karşılaşırız. Hem DP döneminde hem de AK Parti döneminde çevrede bulunanlar ağırlıklı olarak muhafazakârlardır.

DP'nin kuruluşu Türkiye'nin çok partili hayata geçiş dönemine rastlar. Kemalist devrim çok partili hayata geçiş amacı da taşır. Tek parti döneminde bunun denemeleri yapılır. 1950 öncesinde ise, özellikle İkinci Dünya Savaşı sonrasında hem dış baskıların hem iç tepkilerin sonucu CHP ve İnönü, çıkış yolu olarak çok partili hayata geçişi benimserler. İnönü'nün de teşviki ile CHP yönetimi ile uzlaşamayan Menderes, Köprülü, Koraltan ve Bayar CHP'den koparak DP'yi kurarlar. Yani DP ağırlıklı olarak konjonktürün etkisi ile kurulur.

AK Parti'nin kuruluş süreci DP'ye oranla daha uzun olmuştur denilebilir. Milli Görüş hareketinin bölünmesi ile AK Parti doğar. Bölünme sancıları 1970'li yıllara dayanır. 28 Şubat sürecinin Milli Görüş üzerindeki etkisi bu hareketin bölünmesi ile neticelenir. Refah Partisi'nin ve ardından Fazilet Partisi'nin kapatılmasının ardından, başını Recep Tayyip Erdoğan'ın çektiği yenilikçi kesim Milli Görüş'ten ayrılarak AK Parti'yi kurar. Kurucular çoğunlukla Milli Görüş içinden gelmekle birlikte, Ö-

zal'la birlikte çalışmış bazı muhafazakâr siyasetçiler de bu yeni oluşuma katılırlar. 14 Ağustos 2001 tarihinde bir basın toplantısı ile AK Parti'nin kuruluşu ilan edilir.

DP ve AK Parti'nin politikaları adeta birbirini tamamlar niteliktedir. Türkiye'nin devletçi politikalarından ve otoriter yönetim anlayışından sıyrılarak liberal ve demokrat bir yapıya kavuşturulma süreci DP ile başlar, AK Parti ile devam eder. AK Parti, DP'nin başlatmış olduğu liberalleşme ve demokratikleşme sürecini tamamlamayı ve Türkiye'yi evrensel bir güç haline getirmeyi kendisine amaç edinir. Diğer taraftan Türkiye'nin Batılılaşmasına delil olacak olan ve Türkiye'nin gelişmiş ve demokratik ülkeler arasında yer almasını sağlayacağına inanılan AB üyeliği için yoğun bir çalışma içerisine girilir. 3 Ekim 2005 tarihinde tam üyelik müzakerelerine başlama tarihi alınır.

DP'nin ilk yılları ekonomik anlamda başarılı geçmiştir denilebilir. En azından DİE'nin verileri bu yöndedir. Ancak, 1954 sonrasında tarımda verimliliğin iklime bağlı olarak düşmesi ve dış yardım bulmada sıkıntıların yaşanması DP'nin ekonomik sıkıntılarla yüzleşmesine ve giderek artan enflasyon ve işsizliğe neden olur. AK Parti'nin iktidar olduğu dönemin şartları da DP dönemiyle neredeyse aynıdır. Türkiye'de İkinci Dünya Savaşı sonrası yaşanan ekonomik sıkıntılara benzer sıkıntılar 28 Şubat'ı takip eden süreçte de yaşanır. En önemlisi AK Parti'nin iktidara gelmesi ile yaklaşık beş yıldır devam eden siyasal istikrarsızlığın ekonomi üzerindeki baskısı kalkar. AK Parti iktidarının ilk bir yılı için de başarılı geçtiği söylenebilir.

DP dönemi, Türkiye'nin özellikle ekonomik ve siyasal anlamda dünya ile entegrasyona gittiği dönemdir. Tek parti döneminin devletçi politikalarının terk edilmesinin ardından hızlı bir dış açılma süreci başlatılır. Türkiye'nin ABD ve Avrupa ülkeleri ile olan yakın ilişkilerinin temeli bu dönemde atılır. AK Parti döneminde de Türkiye'nin geleneksel dış politika çizgisinden pek sapıldığı söylenemez. Irak'ın işgali konusunda ABD'ye destek verilmesi, DP döneminde atılan temel üzerinde dış politika inşa etme sürecinin devam ettiğini gösterir.

DP'nin iktidardan uzaklaştırılması 27 Mayıs askeri darbesi ile olur. Bu darbe aynı zamanda Türkiye'de demokrasiyi kesintiye uğratabilecek darbeler zincirinin de ilk halkasını oluşturur. 27 Mayıs'ın DP ile ilişkili olduğu kadar olmasa da 28 Şubat'ta AK Parti ile ilişkilidir. sBundan dolayı AK Parti'nin 28 Şubat'ı iyi tahlil etmesi gerekir. Bunu yaptıkları da söylenebilir. Bir yandan ABD ve İsrail ile ilişkiler devam ettirilirken, içeride de *YÖK Yasa Tasarısı*, *Kamu Reformu Yasası* ve türban sorunu konularında laik-Kemalist çevreden gelen tepkiler neticesi geri adım atılır.

DP Döneminde Ezanın Arapça okunmasına izin verilmesi, okullara din dersleri konulması, İHL'lerin ve İslam Enstitüsü'nün açılması DP ile resmi ideolojinin arasını açar. Özellikle son dönemlerinde CHP'ye yönelik baskıları bu uyuşmazlığı artırır. DP'nin bu gidişatına 27 Mayıs Darbesi ile dur denilir. AK Parti için henüz böyle

bir tehlikenin varlığından söz edilemez. Zira henüz AK Parti tarafından sistemi rahatsız edecek ciddi adımların atıldığı söylenemez.

Türkiye’de yaşanan ekonomik ve siyasal istikrarsızlıklar, siyasal anlamda muhafazakâr kesimin daha da güç kazanmasını beraberinde getirir. Fakat Türk siyasal-yönetimsel sistemi kendisini muhafaza edecek mekanizmaları geliştirir. Siyasal iktidarlar bu mekanizmaları kolayca değiştiremez ya da yok edemezler. En azından bu, uzun bir süreç gerektirir. DP de muhafazakâr bir parti idi. Fakat AK Parti çok daha muhafazakâr bir partidir ve iktidar olduğu dönemin koşulları kendisine güç verecek niteliktedir. Bir yandan AB süreci hızlandırılarak, diğer taraftan da ABD ile olan ilişkiler devam ettirilerek adeta sistem değişime ve muhafazakâr siyasal iktidarı benimsemeye zorlanmaktadır. Bu, muhafazakâr demokrasinin kat ettiği mesafeyi gösterir.

Sonuç olarak denilebilir ki, DP ve AK Parti’nin benzeştirilmesinin bir çok yönden haklı sebepleri vardır. Bu çalışmada da ortaya konduğu üzere bu iki parti kuruluşları, ideolojileri, ekonomi ve dış politika anlayışları açısından ciddi benzerlikler göstermektedir. Ancak kökenleri itibarıyla DP’nin, CHP içinden çıkan bir parti olmasına mukabil, AK Parti büyük oranda Milli Görüş geleneğine dayanmaktadır. Bu iki parti arasındaki kayda değer en önemli fark, kimi çevrelerdeki beklentilerin aksine, belki de muhalefet ve ordu ile olan ilişkileri bağlamındadır. DP’nin özellikle son yıllarda muhalefete kayıtsız, hatta kimi zaman istibdada varan siyasal davranışına karşın, AK Parti muhalefet ve merkezle ilişkilerinde daha temkinli, ölçülü ve ılımlıdır. Bu durumun en azından AK Parti’nin iktidarda olduğu ilk iki yıl için doğru olduğu söylenebilir.

From Democrats to Conservative Democrats: A Comparative Analysis of Democrat Party and Justice and Development Party

Abstract: This study aims to provide a comparative analysis of Democrat Party (DP) and Justice and Development Party (JDP). In this regard, it will explore these two parties’ origins and their places among political party categories, their ideologies, performances in elections, economic and foreign policies, and their relations with opposition parties and Turkish army. It argues that these two parties have tremendous similarities; nevertheless, they do differentiate from one another especially in their relations with the opposition parties and the army. In other words, the JDP is more sensitive and moderate than the DP in its policies toward the opposition and the

army. In its two years in power, the JDP has, at least, delicately gotten away from irritating the opposition and the army.

Key Words: Turkish politics, DP, JDP, democrats, conservative democrats

Kaynakça

- Aydemir Ş. S. (1988), *İkinci Adam 1950-1964*, İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Akdiş, Muhammet, "Türkiye Ekonomisinin Dönüm Noktaları ve AK Parti İktidarı," www.pamukkale.edu.tr (02.05.2004)
- Akdoğan, Y. (2003), *Muhafazakar Demokrasi*, Ankara: Ak Parti.
- Akgün, B. (2004a), "AKP Ne Kadar Başarılı," www.selcuk.edu.tr, (05.05.2004)
- Akgün, B. (2004b), "Türkiye'de Seçmen Davranışının Ekonomi Politikası Üzerine Bir Model Denemesi," www.liberte.com, (01.05.2004).
- Akgün, B. (2004c), "İç Politika-Dış Politika Sarmalında AK Parti Hükümeti ve Türk Siyasetindeki Değişim Sancıları," www.stradigma.com (27.07.2004).
- AK Parti Kalkınma ve Demokratikleşme Programı, (2002), Ankara.
- AK Parti Tüzüğü
- Akşin, S. vd. (Tarih belirtilmemiş), *Türkiye Tarihi*, Cilt 4, İstanbul: Cem.
- Asal, T. (2003), *Güneş Batmadı*, İstanbul: Selis Kitaplar.
- Bingöl, Y. (2004), "Kimlik Tartışmaları Işığında Türk Dil Politikası" *Ankara SBF Dergisi* (59/1) Ocak-Mart 2004: 44-70.
- Çaha, Ö. (2003) "Muhafazakâr Demokrasi Liberal Demokrasinin Kardeşidir," *Zaman*, 31 Ağustos 2003
- Çakır R. ve Çalmuk, F. (2001), *Recep Tayyip Erdoğan Bir Dönüşüm Öyküsü*, İstanbul: Metis.
- Çetin, B. (2003), *Türk Siyasetinde Bir Kasımpaşalı Tayyip Erdoğan*, İstanbul: Gündem Yayınları.
- Gül, A. (2004) www.abdullahgul.gen.tr
- Demir, O. (2004), "Türkiye'deki Geri Kalmışlığa Farklı Bir Yaklaşım: Yüksek Kamusal Dışsal Maliyet-Düşük Ekonomik Performans", www.iibf.cumhuriyet.edu.tr, (02.05.2004)
- Demir O. ve Üzücü A. (2004), "Türkiye'de Yaşanan Ara Rejimlerin Ekonomi Açısından Değerlendirilmesi", www.econturk.org, (01.05.2004)
- Dursun, D. (2002), *Siyaset Bilimi*, İstanbul: Beta.
- Dursun, D., (Tarih belirtilmemiş) "Muhafazakarlık ve Türk Muhafazakarlığının Sorun Alanları", [Uluslararası Muhafazakarlık Ve Demokrasi Sempozyumu, Ak Parti] içinde: 177-197
- Duverger, M. (1986), *Siyasal Rejimler*, İstanbul: Sosyal Yayınlar.
- Erdoğan, R. T. (2003), *I. Olağan Kongre*, Ankara: Ak Parti.
- Erdoğan R. T. (2004), "Muhafazakar Demokratlık ve Özgürlüğün Küreselleşmesi" www.disigleri.gov.tr (03/05/2004)
- Erdoğan, M. (1997), *Demokrasi Laiklik Resmi İdeoloji*, İstanbul: Liberte.

- Erdoğan, M. (2004) "28 Şubat Nedir?", www.liberte.com, (20.05.2004).
- Erkanlı, O. (1973) *Anılar, Sorunlar, Sorumlular*, İstanbul: Baha.
- Eroğul, C. (2003), *Demokrat Parti Tarihi ve İdeolojisi*, Ankara: İmge.
- Kaçmazoğlu, H B. (1998), *Demokrat Parti Dönemi Toplumsal Tartışmaları*, İstanbul: Birey.
- Kazan, Ş. (2000), *Öncesi ve Sonrasıyla 28 Şubat* (Yayın yeri ve yayınevi belirtilmemiş).
- Keyman, F. (2004), "28 Mart Yerel Seçimleri, Sağ ve Sol," *Zaman*, 31 Mart 2004
- Kışlalı, A. T. (1999), *Siyaset Bilimi*, Ankara: İmge Kitabevi.
- Kösebalaban, H. (2004), "Kimlik ve Çıkarlar Arasında AKP Dış Politikası", *Anlayış*, Aralık 2004: 30-34
- Mardin, Ş., (2000), "Türk Siyasetini Açıklayabilecek Bir Anahtar. Merkez-Çevre İlişkileri", (Çev. Şeniz Gönen) [Nihal Kara İncioğlu, Ersin Kalaycıoğlu, Ali Y Sarıbay, Türkiye'de Politik Değişim Ve Modernleşme, İstanbul: Alfa], içinde: 79-101
- Paçacı, İ. (2000), *Anayasal Yönetimin Politığı, İzmit: Birlik Ofset.*
- Taşkın, T. (2002), *Adnan Menderes'in Günlüğü*, İstanbul: Şule.
- Türkkahraman, M. (2000), *Türkiye'de Siyasal Sosyalleşme ve Siyasal Sembolizm*, İstanbul: Birey.
- Uçarol, R. (1982), *Siyasi Tarih*, İstanbul: Harp Akademileri Basımevi.
- Yavi, E. (2003), *İhtilalci Subaylar*, İzmir:Yazıcı Yayınevi.
- Yılmaz, N. (2004), "İslamcılık, Akp, Siyaset", [Ed. Tanıl Bora, Murat Gültekin, (2004), *İslamcılık*, İstanbul: İletişim,] içinde: 604-620
- Yücel, M S. (2001), *Demokrat Parti*, İstanbul: Ülke Kitapları.
- Zürcher, E. J. (2003a), *Modernleşen Türkiye'nin Tarihi*, İstanbul: İletişim.
- Zürcher, E. J. (2003b), *Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası* (Çev. Gül Çağalı Güven), İstanbul: İletişim.

Sürelı Yayınlar:

Akit Gazetesi

Milliyet, www.milliyet.com.tr

Yeni Şafak, www.yenisafak.com.tr

Zaman, www.zaman.com.tr

İnternet Siteleri

www.abdullahqul.gen.tr

www.akp.org.tr

www.chp.org.tr

www.die.gov.tr